

TÜRKİYE'NİN AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞUNA ÜYELİĞİ ÜZERİNDE TARTIŞMALAR

Doç. Dr. Ahmet DEMİR

GİRİŞ

Avrupa Ekonomik Topluluğu altı Avrupa ülkesi tarafından 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da yapılan bir anlaşma ile kurulmuştur. 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren bu anlaşmayı imzalayan altı ülke Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'dur.

Avrupa Ekonomik Topluluğu veya kısa adıyla Ortak Pazar'ın¹ kuruluşunu gerektiren siyasal ve ekonomik bir takım faktörlerin mevcut olduğu bilinmektedir. Gerçekten de, özellikle II. Dünya Savaşının bitiminden sonra, bir bakıma, «kendine gelmeye çalışan Avrupa»nın siyasi bir birliğe gitmesinin tek çıkar yol olabileceği önerilmekteydi ve bununla ilgili faaliyetlere de girişilmişti. Bu faaliyetler aslında daha savaş sona ermeden önce başlamıştı ve «bir çok kimseler, siyasi bakımdan Avrupa'nın muhtelif parçalar halinde ayrı kısımlara bölünmesinin; onun canlılık ve hayatini ifade etmek ve Avrupa'yı meydana getiren milletlerden herbirinin muvaffakiyet şanslarını korumak şöyle dursun, bilâkis bir zayıflama ve gerileme sebebi olacağına kanaat getirmişti. Nitekim Belçika, Hollanda ve Lüksemburg işgalden kurtulmadan önce, Londra'da bu memleketler arasında psikolojik bir yakınlaşma olmuş ve bu yakınlaşmanın ilk tezahürü olarak Bénélux Anlaşması meydana gelmiştir.»² Savaş bittiğinde Avrupa'nın 1939'a göre siyasal yapısı büyük ölçüde değişmişti. «Coğrafi bakımdan Doğu yarısını kaybetmiş ve buraları Sovyet hakimiyeti altına düşmüştü.»³ Batı kısmı ise savaşın ağır tahrip ve hasarları ile dolup taşıyordu. Kısacası savaş sonrası Avrupası bölünmüş, sınırları değişmiş, bir kısmı hürriyetlerini kaybetmiş, yorgun ve zayıf ülkelerin bulunduğu bir kıta görünümündeydi.

¹ Bu incelemede Ortak Pazar deyimini tercih edilmiştir.

² J.F. Deniau (R. Hanyal); *MÜŞTEREK PAZAR*, S.B.F. yayını, Ankara, 1963 s. 1.

³ Aynı eser, s. 1.

Siyasal durumun yanı sıra Avrupa ülkelerinin ekonomik durumu da iyi görünmüyordu. Savaş döneminin milli ekonomileri alabildiğine yıpratması sonucu ülkelerin üretim imkânları daralmış, dış dünya ile olan ilişkileri büyük ölçüde bozulmuştu.

Genel hatları ile belirtmeğe çalıştığımız «Savaş sonrası Avrupası»nın bu kötü durumda kalması elbette beklenemezdi. Özellikle savaştan güçlenerek çıkmış iki büyük ülkeden Rusya'nın Doğu Avrupayı, bir ölçüde, ilhak etmesi ve Batı Avrupa ülkelerini de tehdit eder görünmesi bu sonuçların kendi aralarında dayanışma haline geçmelerinin başlıca nedenlerinden biri olmuştur. Diğer önemli bir neden ise Avrupanın, her iki savaşta da yardımına koşmuş bulunan Amerika Birleşik Devletlerinin Batı Avrupa ülkelerinin varlık ve hayatiyetlerini korumalarını, aralarında birleşmelerini bir bakıma teşvik eder tavır takınmasıydı.

Bu nedenlerle gerçekleştirilmesine çalışılan Avrupa Birliği fikrinin her ne kadar oldukça eski tarihlere kadar uzanan bir maziye sahip olduğu biliniyorsa da, gerçekte bu alanda en yoğun çabaların 1945-1950 döneminde ortaya çıkmış olduğunu görüyoruz. Yukarıda belirttiğimiz nedenlerle gittikçe gelişen ve kuvvet kazanan bu düşünce 1950'lerden sonra fikrî alandan uygulama alanına geçebilme imkanına kavuşmuştur. Neticede ise Rusya'nın nüfuzu altına girenler dışında bazı pratik veya diğer nedenlerle çekimser kalan bir kaç ülke istisna edilirse, savaş sonrasında Batı Avrupa devletlerinin ekonomik ve politik bakımdan yıldan yıla birbirlerine daha fazla yaklaşma eğiliminde olduğu görülmüştür. Bu alandaki çabaların başlıcası savunma amacıyla kurulan Kuzey Atlantik Paktı (N.A.T.O.) ile ekonomik işbirliği ve gelişmeyi sağlamak için kurulan Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtıdır (O.E.C.D.)⁴.

NATO ve OECD'nin kurulmaları sonucu Avrupa ülkelerinin politik, askeri ve ekonomik alanda birbirleriyle işbirliğine yanaşmaları bir dereceye kadar mümkün olabilmişti. Bir başka ifadeyle, esas amaç olarak düşünülen Avrupa Birliği (veya Avrupa Birleşik Devletleri) konusundaki bütün çabalar istenilen sonucu veremiyordu. Özellikle, İngiltere veya Fransa'nın çeşitli konularda sık sık görülen olumsuz davranışları

⁴ N.A.T.O. sadece Avrupa ülkelerinin dahil bulunduğu bir anlaşma değildi. A.B.D. ve Kanada da bu savunma sistemine dahildiler. O.E.C.D. de yine sadece Batı Avrupa ülkelerini kapsayan bir anlaşma değildi; Avrupa dışı ülkelere de üyeleri vardı. Bununla beraber sözü edilen iki organizasyonun da kurulmasının en büyük nedeni herhalde Batı Avrupanın savunması ve kalkınması hususudur.

gelişme yolunda olan faaliyetlerin aksamasına veya bir noktada durmasına sebep oluyordu.⁵ Bunda, özellikle İngiltere'nin Avrupa dışı ilişki ve menfaatlerini Avrupaya göre daha önemli saymış olması en önemli bir etken olmuştur. Biraz da bu nedenle, İngiltere 1950 Haziran ayında, Avrupa Birliği'ne gitmek amacı ile Paris'de toplanan konferansa katılmadı. Konferans üyeleri olan Fransa, Federal Almanya, İtalya ve Bénélux devletleri temsilcilerinin uzun çalışmalarından sonra, 1951 Nisanında, Avrupa Kömür Çelik Birliği Anlaşması imzalandı. Avrupa Kömür Çelik Birliği'nin kısa sürede gösterdiği gelişmeler, üye ülkelere, aralarındaki işbirliğini daha da ileri götürmek için cesaret veriyordu.

Bu bakımdan altı ülkenin dışişleri bakanları 1955 Haziranında Messina şehrinde toplanarak, «Bénélux Anlaşmasını esas almak suretiyle ekonomik sahada bir Avrupa birliği meydana getirme fikrini ortaya atmaya karar verdiler.»⁶

Toplantı sonunda yayınlanan bildiride bu konuda şu açıklama yapılmıştı

«Müşterek müesseselerin geliştirilmesi, milli ekonomilerin tedrici şekilde birleştirilmesi, müşterek bir piyasa meydana getirilmesi, sosyal politikaların tedrici surette ahenkli bir hale konulması, birleşmiş bir Avrupanın geliştirilmesi gayretlerine devam edilmesi lazımdır.»⁷

Gerçekten de bildiride belirtilen amaçlara uygun bir politika yürütülmeye başlanmıştır. Gittikçe olumlu yönde gelişmelerin sağlanması sonucu ekonomik bir entegrasyonun gerçekleştirilmesi için üye ülkeler arasında yeniden müzakereler başlamış ve nihai anlaşma 25 Mart 1957'de imzalanmıştır.

Biz, Ortak Pazarı bütün ayrıntıları ile inceleyecek değiliz. Yalnız memleketimizin de bu topluluğa zamanla tam bir üye olması için resmi makamlarca teşebbüslerin oldukça erken bir tarihte yapılmış bulunması ve tam üyelik yolunda epeyce yol alınmış olması nedeni ile, halen yapılmakta olan tartışmaların ne derece gerçekçi olduğunu ve milli menfaatlerimizle ne ölçüde bağdaşabileceğini açıklayabilmek için adı geçen anlaşmanın kısa bir tarihçesini yaptıktan sonra koyduğu genel prensipleri anahatları ile belirtmekle yetiniyoruz.

⁵ *ORTAK PAZAR VE TÜRKİYE*, Makina Mühendisleri Odası, Yayın No. 60, Ankara, 1970, s. 11

⁶ *MÜŞTEREK PAZAR*, s. 41.

⁷ *MÜŞTEREK PAZAR*, s. 41.

Anlaşmanın II. maddesinde amaçlar şöylece belirtilmektedir: Üyeler arasında ortak bir pazar kurulması, ülkelerin ekonomik politikalarının tedricen birbirlerine yaklaştırılması ve bu sayede iktisadi faaliyetlerin topluluk içinde ahenkli bir şekilde gelişmesini sağlamak. Devamlı, istikrarlı ve dengeli bir gelişmeyi gerçekleştirerek topluluk içerisinde hayat seviyesinin hızla yükselmesi ve üye ülkeler arasındaki ilişkilerin daha sıklaştırılmasının sağlanması.

Bu amaçlara erişmek için alınacak tedbirler ise III. maddede şöylece belirtilmektedir:⁸

a) Gümrük vergilerinin, malların ithal ve ihracına uygulanan miktar tahditlerinin, keza aynı tesiri haiz diğer her türlü tedbirlerin üye devletler arasında kaldırılması,

b) Üçüncü devletlere karşı müşterek bir gümrük tarifesi ile müşterek bir ticaret politikasının tesbiti,

c) Şahısların, hizmetlerin ve sermayelerin hareket serbestisini önleyen engellerin üye devletler arasında kaldırılması,

d) Tarım alanında ortak bir politikanın tesbiti,

e) Ortak Pazar dahilinde rekabetin bozulmamasını sağlayacak bir rejimin kurulması,

f) Üye devletlerin iktisat politikalarının koordinasyonunu ve ödemeler dengesindeki kararsızlığı önleyebilecek tedbirlerin alınması,

g) Ortak Pazarın işleme için, gerekli tedbirlerle milli mevzuatın birbirlerine yaklaştırılması,

h) İşçilerin çalışma imkânlarını düzeltmek ve hayat seviyelerini yükseltmek amacı ile bir Avrupa Sosyal Fonu yaratılması,

i) Yeni kaynaklar yaratılması yolu ile bir Avrupa Yatırım Bankası kurulması,

j) Mübadeleleri artırmak, iktisadi ve sosyal gelişme çabalarını birlikte gerçekleştirmeğe çalışmak için üye ülkelerle yakın ilişkileri olan denizaşırı memleketlerin topluluğa katılması.

Bu şekilde belirtilen amaçlara ulaşabilmek için 12 yıllık bir geçiş dönemi yeterli görülmüştür.

⁸ ORTAK PAZAR VE TÜRKİYE, s. 14.

Belirtilen işleri yapabilmesi için Topluluk, yasama, yürütme ve yargı organları olarak, Meclis, Konsey, Komisyon ve Adalet Divanı adı altında dört kuruluşa sahip bulunmaktadır.

TÜRKİYE'NİN ORTAK PAZARA ÜYELİĞİ İLE İLGİLİ GELİŞMELER

Ortak Pazarın kurucuları olan ülkeler, diğer ülkelerle olan ticari ilişkilerin geliştirilmesi için devamlı çabalar göstermişler ve bu arada bazı ülkelerin ilerki bir dönemde ortaklığa girebilmelerine rıza da göstermişlerdir. Aslında Ortak Pazara kuruluş sırasında çeşitli nedenlerle girmemiş veya girememiş bazı ülkeler kuruluştan sonraki dönemde müstakbel üyelik için müracaatta bulunmuşlardır. Bu ülkelerin içinde komşumuz Yunanistan da bulunmuş ve müracaatından (8 Haziran 1959) bir süre sonra başlayan müzakereler sonucu yapılan bir anlaşma (8 Temmuz 1961) ile aday ülke olarak Topluluğa katılmıştır.⁹

Ortak Pazara girmesi halinde Avrupaya sattığımız geleneksel tarım ürünleri pazarının nisbeten büyük bir kısmının, belki de tamamının, Yunanistan'a kaptırılacağı endişesi ile Türkiye de vakit geçirmeden, bir bakıma fazla bir değerlendirme de yapmadan, Ortak Pazara üye olmak için Topluluğa müracaat etmiştir. Dışişleri Bakanlığının 7 Ağustos 1959 tarihinde yayınladığı resmi bir bildirimde, bu müracaatın aynı yılın 31 Temmuzunda yapıldığı belirtilmekteydi.¹⁰

Bu müracaattan sonra başlayan müzakereler çeşitli sebeplerle oldukça yavaş ilerledi ve nihayet 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması ile Ortak Pazar ve Türkiye arasında bir ortaklık ilişkisi kurulmuş oldu.

Ankara Anlaşması 1 Aralık 1964 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma ile güdülen esas amaç, Ortak Pazar ile Türkiye arasında ekonomik bakımdan yakınlaşmayı sağlayarak uzun dönemde tam bir entegrasyonu gerçekleştirmektir.

Sözü edilen Anlaşma ile Türkiye'nin tam üyeliğe geçişi üç aşamada olmak üzere planlanmıştır:

⁹ Yunanistan'ın yaptığı bu anlaşma 1 Kasım 1962'de yürürlüğe girmiştir.

¹⁰ Reşat Aktan; *MÜŞTEREK PAZAR KARŞISINDA TÜRKİYE ZİRAATI*, Ankara, 1960, s. 7-8.

- a) Hazırlık dönemi
- b) Geçiş dönemi
- c) Son dönem.

«Hazırlık döneminde Türk Ekonomisi bir mükellefiyet yüklenmeyecek, buna karşılık Ortak Pazar topluluğu Türkiye'den ithal ettiği bazı mallara muayyen kontenjan sınırı dahilinde gümrük indirimleri uygulayacak ve ayrıca beş senede 175 milyon dolarlık mali yardım yapacaktır. Hazırlık döneminin beşinci yılında Türkiye ile Ortak Pazar arasında yapılacak müzakerelerle ikinci safha olan geçiş döneminde uygulanacak şartlar bir Katma Protokol ile tesbit edilecektir. Beşinci yılın sonunda Katma Protokol tesbit edilmediği takdirde Hazırlık dönemi üç yıl uzayacaktır. Bu üç yıllık sürede Katma Protokolün hazırlanmasına çalışılacaktır.»¹¹ Eğer belirtilen üç yıl içersinde de Katma Protokolün hazırlanması mümkün olmazsa ilâve bir üç yıllık süre daha hazırlık dönemine eklenebilecektir.

Anlaşmanın metninden de anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin Geçiş dönemine girmeden önce tamamlayacağı Hazırlık dönemi beş yıl olarak kararlaştırılmış, bununla beraber şartlar gerektirirse üçer yıllık uzatmaların da yapılabileceği öngörülmüştü.

Türkiye ise beş yıllık dönemin bitimine doğru Ortak Pazara, Geçiş Dönemine girmek isteğinde olduğunu bildirdi. Neticede 23 Kasım 1970'de imzalanan «Katma Protokol ve Ekleri» ile «Mali Protokol», «Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Yetki Alanına Giren Maddelerle İlgili Anlaşma» ve «Son Senet» 3 Ağustos 1971 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu arada «Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye Arasında Geçici Anlaşma» ve buna ilişkin bildirimlerin yer aldığı «Son Senet» 1 Eylül 1971 tarihinden itibaren uygulanmaya konulmuş bulunmaktadır.¹²

Özetle yaptığımız bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin Ortak Pazara üyeliği yolunda epeyce mesafe alınmıştır.

Yalnız yukarda belirttiğimiz gibi esas amaç olarak iktisadî entegrasyonla birlikte siyasal entegrasyonun da öngörüldüğü anlaşmanın sonuna kadar uygulanmasına razı olmak manasına gelen «Topluluk üyeliği»nin Türkiye'nin sosyal ve siyasal bünyesine, bugünkü ve yarınki menfaatlerine uygun olup olmadığının yeterince incelenmediği kanısındayız.

¹¹ ORTAK PAZAR VE TÜRKİYE, s. 2.

¹² DEVLET YATIRIM BANKASI, 1971 YILLIK RAPOR. Ankara, 1972 s. 45-46.

Aslında Ortak Pazara üyeliğimiz hususunda, bazı inceleme, rapor ve benzeri yayınlarla, basında da bir hayli makeleler çıktığı gibi çeşitli açık oturum, seminer veya konferanslarda da bu konunun ele alındığı görülmektedir. Yapılan tartışmalar, verilen beyanlar veya yayınlarda Türkiye'nin Ortak Pazara üyeliği çeşitli yönleriyle ele alınmakta bunun leh veya aleyhinde fikirler ileri sürüldüğü görülmektedir. Ayrıca Ortak Pazara üyeliğimizin, bir dereceye kadar tarafsız açıdan ele alındığı çalışmalar da, özellikle 1960'lara doğru olan dönemde, üyelik teşebbüsümüz sırasında, yapılmış bulunmaktadır. Memleketimizin sosyal ve siyasal yapısını son derece etkileyecek bir konuda bazen birbirinden çok farklı veya tamamen karşıt görünen iddiaların ne derece haklı ve geçerli olduğunun incelenmesi herhalde gereklidir ve bu amaçla, aşağıda çeşitli fikirlerin genel bir guruplandırılmasının yapılmasına çalışılacaktır.

FIKRİ ORTAM

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türkiye'nin Ortak Pazara üyeliği çeşitli yönlerden ele alınmakta ve çeşitli fikirler ileri sürülmekte, değerlendirmeler yapılmaktadır. Şimdi bunları bir sıra içersinde incelemeye çalışalım.

A. Topluluğa Katılmanın Lehinde Olan Görüşler:

Türkiye'nin Ortak pazara üyeliğinin lehinde olanlar bu konuda çeşitli fikirler ileri sürmektedirler. Bunlara göre Türkiye savunma bakımından sıkı sıkıya bağlı olduğu Avrupa ülkeleri ile Ekonomik alanda da yakın işbirliği yapmalı ve Avrupa Entegrasyonunun nüvesi sayılabilecek bir kuruluş olan Ortak Pazara katılmalıdır. Türkiye'nin Ortak Pazara üye olması halinde neler kazanabileceğini belirtmeğe çalışan yazarların bu konudaki düşüncelerinden bazı örnekleri görelim. Bir yazara göre:

«Memleketimizin Müşterek Pazara girişinin ekonomik bünyemiz ve kalkınmamız üzerinde çeşitli tesirleri ve neticeleri vardır. Müşterek Pazar memleketleriyle ekonomik durumumuz arasında büyük farklar olmakla beraber, Müşterek Pazara dahil olmanın faydaları muhakkaktır.»¹³

Yazar bu genel ifadeden sonra devam ediyor:

«Memleketimiz siyasî, iktisadî ve kültürel bakımlardan sıkı sıkıya bağlı bulunduğu Müşterek Pazar memleketleriyle iş birliğinde bulunmak

¹³ M. Koloğlu; *EKONOMİ DERSLERİ*, Cilt II, Ankara, 1970, s. 246

mecburiyetindedir. Müşterek Pazara dahil olmakla, zaruri olan münasebetlerimizin devamı temin edilecek, siyasî ve savunma bakımından bir çok menfaatler sağlanacaktır. Bilhassa ekonomik kalkınmamızın bir an önce tahakkuk ettirilmesi, mevcut mesafenin azaltılması, imkân dahilinde girecektir. Hassatan, muhtaç olduğumuz kredi, sermaye elde edilebilecek, ziraat mahsullerimizin Müşterek Pazar memleketlerine ihracı temin olunacak sürümün artışı, rasyonel usullerin tatbikini, istihsalin artışı, ziraat ve sanayi sahasında yabancı rekabetin terbiyevi neticelerini sağlayacaktır.

«İstihlâk bakımından, memleketimizin muhtaç olduğu istihsal ve istihlâk mallarının dünya fiyatları üzerinden ve müsait şartlarla ithali, hayat seviyesinin ve refahın artışı, kalifiye işçi temini, millî emeğin Müşterek Pazara dahil memleketlerde iş bulması ve neticeleri Birliğe girişin belli başlı faydaları olarak zikredilebilir.»¹⁴

Daha ilerde yapacağımız genel eleştiride, müellifin fikirlerini benzer olanlarla birlikte, yine ele alacaksak da, yukardaki açıklamaları okuduktan sonra, memleketimiz gerçeklerini iyice dikkate almadan Ortak Pazar üyeliğimizin kolayca savunmasını yapabilmenin her zaman için mümkün olabileceğini belirtelim. Kaldı ki üyeliğin mahzurları olduğunu da belirten müellif, bununla beraber Topluluk dışında kalmamızın nice zararlarına da değinerek iki yönlü bir savunma yapmış olmaktadır:

«Şüphesiz, uzun zamandanberi faydalandıkları himaye tedbirleri sayesinde kurulan ve yaşamakta olan sanayimizin ve ziraat mahsullerimizin fiyat ve vasıf bakımından Müşterek Pazara dahil memleketlerin mamulleri ve mahsulleriyle rekabet edemeyecekleri ve muvakkat bir zaman için dahi olsa işsizlik ve ekonomik hayatta durgunluğun vukua geleceği de düşünülebilir. Ancak, Müşterek Pazarın dışında kaldığımız takdirde mallarımızın, ziraat mahsullerimizin eskiden beri mahreci olan Müşterek Pazar memleketlerine ihraç edilemeyeceği, dolayısıyla ithalâtımızın azalacağı, millî mahsullerimizin ve mamullerimizin fiyat ve vasıf bakımından yabancı mallariyle rekabet edemeyeceği ve nihayet ekonomik kalkınmanın tahakkuk ettirilemeyeceği unutulmamalıdır.»¹⁵

¹⁴ Aynı eser, s. 246.

¹⁵ Aynı eser; s. 246-247. Daha sonraki açıklamalarında Ortak Pazara intibakın süresinden ve bazı şartlardan söz etmekte ise de, kitabından aktarılan yukardaki ifadeler, yazarın Ortak Pazar üyeliğinin ülkemizin kesinlikle yararına olacağına inanmış bulunduğunu gösteriyor.

Ortak Pazar karşısında Türkiye'de devlet endüstrisinin durumu ve maden politikası ile ilgili bir başka yayında ise¹⁶ memleketimizle Ortak Pazar arasındaki yakınlaşma ve entegrasyondan çok şeyler beklendiği anlaşılmaktadır. Belirtilen yayının müellifi Ortak Pazara katıldığımız takdirde sanayi bakımından sağlayacağımız faydaları şöyle belirtiyor:

«...Müşterek Pazara katıldığımız takdirde ortaya çıkacak zararların yanında şüphesiz ki istifadelerimiz ve kârlarımız da olacaktır. Zamanla gümrüklerden kurtulacağımız için ham madde, malzeme ve yedek parçaları daha ucuza sağlayabilecek, gerek bu camiaya dahil memleketlerden, gerekse yeni kurulan Avrupa Yatırım Bankasından kredi ve sermaye elde etme imkânlarına sahip olacağız. Ecnebi sermaye hareketleri, ecnebi şahıs ve hizmet hareketleri, iktisadi kalkınmamızın hızını artırabilecek, hacmini genişletebilecektir.

«Memleketimiz toprak altı, deniz altı ve toprak üstü servetleri daha fazla istismar edilebilecek, iklim, tabiat ve tarih bakımından gelişmeye namzet olan turizm sanayimiz büsbütün başka ölçüde inkişaf edecektir.

«Fakat kredi ve sermaye ve turist hareketlerinin yanı başında bir yeni konu ortaya çıkacaktır. Sınırlı ölçüde yabancı teknisyen ve işçi gelmesine izin veren mevzuat yerine mütehassıs elemanların serbestçe gidip gelmesini sağlayacak bir rejime kavuşmuş olacağız.

«Bizden işçi gidebilecek, bize işçi gelebilecek, bazı işletmelerimizin teknik, hattâ idari mevkilerini belirli süreler için çok daha tecrübeli elemanlara tevdi edebileceğiz. Artık kapitülâsyon korkusu olmayacağı için sermaye ve iktisada iştirak prensibini de kabul edebileceğiz... devlet elinde çalışan müesseselerden meselâ Ereğli Kömürleri İşletmesinde, Makina ve Kimya Kurumunun bazı fabrikalarında yahut Kimya Sanayiinde bu nevi ecnebi müdür ve işletmecilerinden faydanmamız herhalde rasyonel bir hareket olacaktır.»¹⁷

Ortak Pazara girmekle ekonomik bakımdan büyük avantajlar sağlayacağımızı bu şekilde belirten yazar Türkiye ile Topluluk arasındaki ekonomik seviye farkının ve diğer farklılıkların ne çeşit problemler ortaya çıkarabileceğini az dikkate almış görünüyor. Her ne kadar daha sonraki açıklamalarda bazı eleştiriler yapılmış olsa da, artık geçersizliği geçerlili-

¹⁶ M. Ete, *MÜŞTEREK PAZAR KARŞISINDA TÜRKİYE DEVLET SANAYİİ VE TÜRKİYE MADEN POLİTİKASI*, Ankara, 1960.

¹⁷ *A.g.e.* s. 31-32. Belirtilen kitaptan aktarılan kısımlarda metne sabit kalmakla beraber, bir ölçüde sadeleştirme yapılmıştır.

ğinden daha ağır basan bir fikrin savunuculuğunu yaparak bir adım daha ileri gitmektedir:

«Kaldı ki, müşterek pazar fikriyle beraber, uluslararası iş bölümü tahakkuk edecek ve milletler en fazla muvaffak olduğu meselelerde ihtisasa doğru gideceklerdir.»¹⁸

Yazar madencilikle ilgili kısımda ise «Türkiye için civar memleketlere taşkömürü ihraç etmek mevzuunda esaslı bir surette durmak lazımdır»¹⁹ diyerek bir bakıma hiç de gerçekçi olmayan bir tezi savunmaktadır.

Yukarda belirttiğimiz iki kitaptan birisi genel ekonomiyle ilgili bir yayın, diğeri ise Ortak Pazarı konu alarak Türkiye'nin üyeliği ile ilgili bazı görüşleri kapsayan bir diğeri yayındır. Kitap şeklinde çıkmış bulunan bu tür yayınlar yanısıra günlük gazetelerde çıkmış pek çok makaleler de mevcuttur. Bunlar içersinde Ortak Pazar üyeliğini savunanların çok ilginç iddiaları vardır. Şimdi onlardan da bazı örnekler görelim:

Ortak Pazara üyeliğimizi savunan bir iktisatçı bu konuda 1967 Ekiminde yayınlanan makalesinde özetle şunları belirtmektedir:¹⁸

Ortak Pazara 1964 yılında yapılan bir anlaşma ile girmiş bulunduğumuza göre bu ortaklığın leh veya aleyhinde tartışmalara girişmenin zamanı geçmiş olup asıl mesele anlaşmada 1969 sonu olarak belirlenen geçiş dönemine, belirtilen bu tarihte, girebilmek için ekonomimizin yeter derecede kuvvetli olup olamayacağıdır. Yazar bu hususu belirttikten sonra şöyle devam ediyor: «Buradan da derhal şu konuya geliriz, acaba ekonomimizi kuvvetlendirmenin en iyi yolu nedir? Şimdiye kadar olduğu gibi mutlak himaye sistemimizi ve ekonomiyi dış âlemden ayıran duvarları koruyarak, bunların arkasında kalarak mı daha çok kuvvetleniriz, yoksa bu duvarların en kalınını yani ithal yasaklarıyla miktar tahditlerini kaldırma-ya başlayarak ekonomimizi muayyen ölçülerde muhtemel rekabetin tesirlerine açmaya teşebbüs ederek mi gelişmemizi çabuklaştırmış oluruz?»

Yazar bu iki yoldan birini seçmemizin gerektiğini belirterek açıklamalarına şöyle devam ediyor: «30-35 seneden beri tamamen kapalı bir ekonomi içinde kaldık ve sanayileşmemiz, bugün vardığı merhaleye mutlak bir himaye sistemi içinde erişti. Şimdiye kadar sanayileşme üzerinde en önemli etkide bulunan faktör ithalât ikamesi oldu. Hafif sanayi maddelerinden başlayarak ve gittikçe daha ağır maddelere, ara mallara doğru

¹⁸ *A.g.e.*, s. 34. Mukayeseli masraflar teorisinin, özellikle iktisaden geri kalmış ülkelerin gelişme ve sanayileşme çabalarıyla bağdaşamayacağı artık kesinlikle anlaşılmış bulunmaktadır. Bu konuda T. Bulutay'ın «Mukayeseli Masraflar Teorisi Üzerine» isimli makalesinde yeterli açıklamalar vardır. (S.B.F. Dergisi cilt XXI. No: 3 s. 37-50.

^{18-a} O. Okyar; «Himaye ve Ortak Pazar», *Milliyet*, 10 Ekim 1967.

ilerleyerek sanayimiz inkişaf etti. Bu istikamet kamu sektöründe olduğu gibi, özel sektörde de müşahade edilebildi. Böylece Türkiye'de bir sanayi temeli meydana geldi.

«Bu neticeye varmak için şiddetli bir himaye dozunun lüzumlu olduğu şüphesiz bulunmakla beraber, ithal yasaklarının sağladığı mutlak bir himayeye başvurmuş olmamızın iyi olup olmadığı münakaşalıdır. Çünkü bu ölçüde bir himaye, müteşebbisi rekabet korkusundan tamamen masun tutar, maliyet ve satış fiyatını geri plâna atar ve daha açık bir sistemde, yaşamlarına imkân olmayacak endüstrilerin veya teşebbüslerin kurulmasına yol açar...

«Kanaatim mutlak himaye sisteminin mahzurlarının çok ağır bastığı ve hatta sonunda sanayimizi nefessizlikten boğulma tehlikesi ile karşı karşıya bırakacağı şeklindedir. Sistemin ekonomik mahzurları mevcut olduğu gibi, bu sistemin devamında sosyal ve hatta politik sakıncalar da vardır.

«Ekonomik mahzurları kısaca gözden geçirelim. Evvelâ, ithalât ikamesi yolunun sınırları olduğunu kaydedelim. İkame edilebilecek miktar ve cinsler aynı zamanda Türkiye'de imalleri kolay ve mümkün olan maddeler sonsuz değildir. Mutlak otarşi hayallerine kapılıp en güç ve en pahalı mamulleri dahi içeride imal etmek iddiasında değilsek ekonomik bakımdan yerinde sayılacak ithalât ikamesi hareketinin bir hududu olacaktır. Bu hududa süratle yaklaşmaktayız.»

Daha sonra, himayeciliğin diğer ekonomik sakıncalarını belirterek devam eden yazar açıklamalarını şu şekilde sonuçlandırıyor:

«Ortak Pazara intibak mecburiyeti olmasa dahi, ithal yasakları, tahditleri ve döviz tahsisleri şeklinde yürütülen mutlak himaye sistemimizin, ekonomimizin ve sanayimizin kuvvetlenmesine yol açacak bir politika teşkil ettiğini iddia etmek mümkün müdür...

«Tabiatıyla söz konusu olan, himayeden büsbütün vazgeçmek değildir. Mevzuubahs olan, mutlak himayenin unsurları olan ithal yasakları, miktar tahditleri ve döviz tahsisleri gibi usulleri kaldırmaktır...

«Ortak Pazar'a intibak için mutlak himaye sistemimizden vazgeçerek, zamanında geçiş dönemine girmek, yalnız Ortak Pazar'la bağlarımız bakımından değil, ekonomimizin ve sanayimizin selâmeti bakımından da lüzumludur.»

Ortak Pazarın faydalarını belirten diğer bir iktisatçı ise bu konuda (Ekim 1967) yazdığı makalede anahatları ile şu hususları belirtiyor:¹⁹

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile 1964 yılında üyelik anlaşması imzalamış bulunan Türkiye adı geçen Toplulukla olan ilişkilerinin gerektirdiği hazırlıkları ve ayarlamaları süratle tamamlamak zorundadır. Topluluğun kuruluş gerekçesi ele alındığında acaba Türkiye'nin de bu Topluluğa üyeliği milli çıkarlar açısından fayda sağlayacak mıdır? Yazar bu konuda «meseleyi teorik açıdan ele alıp bir, takım fikrî spekülasyonlara dalmadan, son yılların tecrübelerini değerlendirerek, bu sorulara cevap aramız gerekir» demektedir.

Yazar, 19. yüzyıl kalıntısı dar ve egoist bir milliyetçilik anlayışı sonucu ülkelerin her ülkenin siyasi, askeri ve iktisadi alanlarda diğerlerinden bağımsız, içe dönük bir yol izlemeleri sonucu uğradıkları kayıpların (özellikle iki dünya savaşı etkisi ile) tecrübelerinden ders alarak altı Avrupa ülkesinin 1958'de Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğunu kurmaya karar verdiklerini belirtiyor. Yazar bu açıklamalardan sonra Türkiye'nin Topluluğa üye olmakla ne kazanacağını şöylece belirtiyor:

«Bundaki menfaatimiz, millet olarak kaderimizi NATO, OECD ve Avrupa Konseyi gibi hedefleri sınırlı, süresi ister istemez geçici olan bir takım müesseseler ötesinde, Batı Avrupa'nın kaderine bağlamaya karar vermemizdedir. Kanaatimce, bu tabii bir olaydır. Çünkü Cumhuriyetimizin temelindeki Atatürkçülük, bize yeni hayatımız için Batıyı ve Avrupayı model olarak göstermiştir. İşte bunun içindir ki, Ortak Pazara girme teşebbüsünü bir tek siyasi parti değil, iç politikada birbirine zıt yollar seçmiş ve denemiş olan çeşitli siyasi kuvvetler oybirliğiyle desteklemiş ve yürütmüşlerdir...»

«...Türkiye'nin kaderi 1453 yılında İstanbul'u fethedişimizden bu yana, Avrupa'nın kaderine sıkı sıkıya bağlamıştır. Atatürk Türkiye Cumhuriyetini bir Avrupa Devleti olarak görmek istediğini, bir milli vasiyet halinde genç kuşaklara emanet etmişti. Ortak Pazarla ilişkilerimizi düşünürken meseleyi teferruatından kurtarmak, bu hareketi büyük bir tarihi perspektif içinde görmek şarttır.»

Yazar daha sonraki açıklamalarında topluluk ülkelerinin meydana getirdiği bölgenin iktisadi bakımdan dünyanın en dinamik bir bölgesi haline geldiğini bazı rakamlarla belirtmekte ve devamla:

¹⁹ A. Yalçın, «Ortak Pazarın Faydaları», *Milliyet*, 11 Ekim 1967

«Dış ticaretinin üçte birinden fazlasının A.E.T. ile olduğunu hatırlayan Türkiye, dünyanın iktisadî bakımından bu derece dinamik bir bölgesi haline gelen bu camiayla sıkı ilişkiler kurmaya mecburdur. Zengin komşulara ve müşterilere sahip bulunan bir ülkenin bundan daha fazla yararlanabilmek için, ilişkilerini daha da sıkılaştırmaya çalışmasından daha tabii ve akıllıca bir hareket tasavvur edilemez» demektedir.

Yazar, zengin bir bölgeyle fakir bir bölge arasında kurulacak bir ortaklığın bazı sakıncaları beraberinde getirebileceğinin bir gerçek olduğunu, bununla beraber «herşeyi ölçüsü içinde tutmak, ileri sürülen ihtiyatî kayıtların hangi şartlar içinde geçerli olabileceğini, hangi şartlar gerçekleşirse, bunların bertaraf edilmiş olabileceğini de realist bir şekilde hesaba katmak» gerektiğini ifade ediyor. Ayrıca katıldığı uluslararası birçok toplantılarda bu konunun tartışıldığını, ancak bu hususta kötümserliğe kapılmanın yersiz olduğunu belirtiyor. Çünkü belirtilen toplantılarda: «Roma Andlaşmasının ve A.E.T.'nin sadece hudutsuz bir rekabetin hâkim olacağı, gümrük himayelerinden arınmış serbest bir ticaret bölgesinin kurulmasını hedef güden basit bir gümrük birliği olmadığı hatırlatılmıştır. Roma Andlaşmasının, ortakları arasında siyasi, sosyal ve iktisadi gelişme farkları bulunduğunu hesaba katan, bölgenin ahenkli ve dengeli bir şekilde kalkınmasını öngören bir iktisat birliği kurmak istediğibeler tilmıştır.»

Yazar makalesinin daha sonraki kısmında Avrupa Yatırımlar Bankası, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımı gibi faktörlere temasla Türkiyenin kredi ve sermaye bakımından iyi bir kaynak da bulmuş olabileceğini belirtiyor ve devamla: «AET ile bölge içi ticaretin arttırılması ve ihracatımızın geliştirilmesi için, Türk ekonomisi bazı munzam avantajlara kavuşacaktır. Bu avantajlar milletlerarası ticarete iş bölümüne ve mukayeseli maliyet avantajları bakımından ihtisaslaşmaya gitmede elde edilecek munzam faydalarla ilgilidir. Bir kere kurulacak yeni endüstrinin sürüm ve cesameti bakımından, artık millî pazar mülâhazaları ve sınırlı kapasite hesapları, tahdit edici bir rol oynamayacaktır. Faiz ve amortisman, elektrik ve ham madde, gümrük ve vasıtalı vergiler gibi önemli maliyet unsurlarında A.E.T. ile dengeye kavuşturacak ayarlamalar yapıldığı takdirde bilhassa işgücü bakımından kesif endüstriler alanında ücret ucuzluğu yüzünden avantajlı durumda bulunacak tarım ve endüstri mahsullerimiz büyük bir piyasa ile karşı karşıya gelecektir.»

Yazar daha sonraki açıklamalarında özetle şunları belirtiyor: Ortak Pazarın sağlayabileceği imkânlardan tam olarak yararlanabilmek bugüne dek uygulanan dar görüşlü tutucu bir ekonomik politika yerine atılğan

ve ileri görüşlü bir iktisadi kalkınma modelinin ikamesi ile mümkündür. Yine yazara göre «...faiz, gümrük resimleri, elektrik ve yakıt, ulaştırma gibi belli bazı maliyet kalemlerinde, Ortak Pazar hadleri seviyesine göre ayarlamalar yapılmadıkça, yalnız iş gücü maliyeti avantajlarıyla üstünlük sağlamak imkânı yoktur.»

Anahatları ile belirtmeye çalıştığımız makalenin sonunda yazarın tavsiyesi şöyledir: «...Önümüzdeki beş, on senelik mühlet içinde, bütün ekonomik politikamızı sistemli ve rasyonel bir şekilde, Ortak Pazara tam üye olma hedefine göre yeni baştan ele almamız lâzımdır.»

Ortak Pazara üyeliğimizin lehinde olan iktisatçılardan bazılarının düşüncelerini anahatlarıyla görmüş bulunuyoruz. Bu konuda bir sanayici ise 1967'de yayınlanan yazısında görüşlerini özetle şöyle açıklıyordu:²⁰

1968 sonunda hazırlık dönemi sona erecek ve 1969'da ikinci devreye geçiş dönemine girilecek ve gümrük vergilerinde indirimlere başlanılacaktır. Geçiş döneminin sanayimize sağlayacağı imkânlar mevcut olduğu gibi bir takım problemler de ortaya çıkabilecektir. Önce imkânları ele alan yazar bunları şöyle sıralamaktadır:

«1. Geçiş döneminde altılar kendi aralarında sıfıra inmiş bulunacak gümrük resimlerini, Türkiye'nin sınaî mamullerine de uygulayacaklardır.

2. Sanayicilerimiz takriben 200 milyon zengin ve obur bir müstehlik piyasasına kazanacaklardır.

3. Ortaklık sanayimizin, pek muhtaç olduğu bilgi, ileri teknoloji, metod ve ihtisaslaşma konularında kazançlar sağlayacaktır.

4. Konvertibl olması şart bulunan paramızla aynı pazardan ham madde ve işletme malzemelerinin temini kolaylaşacaktır.

5. A.E.T. sanayimizi, iç piyasaya kapanmaktan kurtarıp hakikî rekabete zorlayacaktır.»

Yazar Ortaklık halinde sanayimizin durumunun kötüleşeceğini iddia edenlerin görüşlerini dört madde halinde sıralıyor:

«1. Geçiş devresinde ithal tahditleri kaldırılacak, tedricen gümrük resimleri indirilmeye başlanınca sanayimiz A.E.T. karşısında silinecektir.

²⁰ E. Soysal, «Ortak Pazar ve Sanayimiz» *Milliyet*, 13 Ekim 1967

2. Ekonomik bünyemiz A.E.T.ye entegre olacak seviyeye gelmemiştir.

3. A.E.T. eski müstemlekecilğin kılıf değiştirmiş şeklidir.

4. Sanayimiz cılızdır, teknolojisi geridir, mamul maliyeti pahalıdır, dış rekabet gücü yoktur.»

Yazar bu görüşleri, haklı noktalar da olduğunu belirterek, şöylece cevaplandırmaktadır:

«Bir kere A.E.T.'ye girip girmemeyi tartışan bir takım iktisatçılarımız A.E.T.'ye 4 yıldan beri ortak olduğumuzu unuttur gözükmekte ve girilmeme iddiasının alternatifini getirememektedirler. Bunlar ne Doğu Bloku olan COMECON'u ne EFTA'yı savunabilmekte, ne de Türkiye'nin 1930 modası kendine yeter bir ekonomi ile yetinmesini ileri sürebilmektedirler. Avrupa kıtasında bir birliğe dahil olmayan tek memleket kalmadığını ve gelişmiş-gelişmemiş sayısız devletlerin A.E.T.'ye iltihak için çaba sarfettiklerini gözönüne alırsak, Türkiye'nin kendi kabı içine kapanmış bir iktisadi politika gütmemesinin savunulması ya da meselenin ortada bırakılması mümkün değildir.»

Yazar daha sonra, bugün Türkiye'nin 15 yıl öncesi görünümünden çok başka olduğunu açıklayacak ihracat yapabileceğini ve hatta buna başladığını belirtiyor.

Açıklamalarının sonunda sanayimizin çetin şartlar altında faaliyet gösterdiğini gümrükler ve ithal tahditleri ile de himaye gördüğünü belirten yazar bu kısımda Ortak Pazara girmemizin faydasını şöylece önermektedir:

«İç rekabet maliyet ve kaliteyi istenen seviyeye çıkarmaktan uzaktır. Sanayimiz hakikî rekabeti dış piyasalarda bulacaktır, bunu da bize A.E.T. getirecektir. Bu zorlamaya, bu seleksiyona Türk sanayiinin ihtiyacı vardır.»

Aynı yazar 1970 yılı sonunda yayınlanan bir diğer makalesinde²¹ de yine benzer önerilerde bulunuyor. Sözü edilen makaleden ilerde genel değerlendirme yaparken kullanacağımız bazı hususları buraya aktaralım:

«Herkes bilmelidir ki Altılar (Aman gel benimle ortak ol diye Türkiye'ye talepte bulunmamışlardır. Yunanistan ve Türkiye çeşitli rejim ve parti-

²¹ E. Soysal, «Ortak Pazar Tartışması» *Milliyet*, 9 Aralık 1970.

lerinin devirlerinde Ortak Pazara girebilmeyi kendilerine milli politika yapmışlardır. Hâlen komünist blok teker teker Ortak Pazarla ticarî ilişkiler kurmaktadır. Korkarım ki 22 yıllık Geçiş Döneminin sonunda biz hâlâ batmaktan bahsederken ve Doğu bloku alternatiflerini ararken, Bolşevik ülkeler gevşeyip Ortak Pazarla bizden önce ortak olacaklardır.

«Ortak Pazarın Türkiye'yle ticareti tüm dış ticaretinin ancak yüzde yarımındır. Bu yarımı sağlama bağlamak için bize gizli tuzak kurmuşlar, bu hayalî iddiayı bırakınız, tecrübeler Ortak Pazarda zayıfların sömürülmediğini ispatlamıştır. 1959'da ortaklığın en zayıf üyesi olan İtalya, İşbirliğinden en fazla karla çıkan ortak olmuş ve bazı sanayi kollarında ortaklarını terletmeye başlamıştır.

«Ortak Pazara girmede ne hükümetlerimiz, ne de sanayicilerimiz kapitalist bloka sığınma gibi aptalca bir tutumla itham edilemezler. Elde edilen tâvizler ve geçiş şartları İtalyanları şimdiden düşündürmektedir.»

Bazı iktisatçı ve sanayicilerin yanı sıra bu konuda yetkili pek çok kimsenin de yine ortak Pazarın lehinde beyanlarda bulduklarını görüyoruz. Bu beyanlara örnek olarak uzun bir süre Ortak Pazarda Türkiye Büyükelçiliği yapmış bir maliyecinin 1971 Ocak ayında basında çıkan açıklaması özetle şöyledir²²

Geçiş döneminde Ortak Pazarın Türkiye'ye sağlayacağı olanakların başında halen ham olarak ihraç edilen pamuğun çeşitli dokuma ürünleri şekline çevrilerek satışı yapılırsa, yalnız bu yolla yüz milyon doların üstünde bir gelir sağlanabilir, Ayrıca Ortak Pazar ülkelerindeki Türk işçilerinin yıllık tasarruflarının da 500 milyon doları bulacağını buna eklemek lâzımdır.

Büyükelçiye göre «Ortak Pazarın Türkiye'ye getireceği olanaklardan tam olarak yararlanılabilmesi için gerekli tedbirlerin hızla alınması lazımdır» ve «Sanayi alanında optimal büyüklükte işletmeler kurmak, küçük işletmeleri birleşmeye teşvik etmek, en yeni teknikleri uygulamak ve pazarlamayı önemli bir ihtiyaç olarak kabul ve teşvik etmek, vergi ve kredi sistemimizi buna göre değerlendirmek, tarımda gerekli reformları yapmak, özellikle kooperatifleşmeyi teşvik etmek, iş gücü alanında eğitime önem vermek, idareyi daha verimli ve etkili kılmak bu tedbirlerin başında gelir.»

Hazırlık dönemi süresinin neden 11 yıla kadar uzatılmayıp asgarî süre olan 5 yıla yetinildiği sorusunu da aynı yetkili şöyle cevaplandırıyor:

²² *Milliyet*, 6 Ocak 1971, s. 7.

«Süreyi uzatmak olanağının kullanılması ilk bakışta çekici gelebilirse de bunun faydaları yanında sakıncalarının da bulunduğu bir gerçektir. Burada herşeyden önce, Ortak Pazarın dış ilişkilerinde son yıllarda meydana gelen hızlı gelişmeleri gözönünde tutmak gerekmektedir.» Büyükelçi, bu konuda, Ortak Pazarın çeşitli ülkelerle ortaklık, tercihli veya tercihsiz anlaşmalar yaptığını, bu ülkelerin sayısının gittikçe arttığını belirtmiş ve netice olarak şunları söylemiştir:

«Bu ülkelerin büyük bir kısmı bizimle aynı ekonomik bünyeye sahip olup, ortak Pazar piyasalarında rakibimiz durumundadırlar. İhracatımızın % 40'ı ile bağlı bulunduğumuz Ortak Pazar piyasalarının uzatılmış hazırlık dönemi sonuna kadar en az 5 yıl daha rakip ülkelerin eline bırakılmasının ihracatımız bakımından doğuracağı olumsuz sonuçları tahmin etmek güç değildir. Her halde rakiplerimizin 5 yıl süreyle alacakları mesafeyi kapatmamız kolay olmayacaktır.»

Bu şekilde bazı örneklerle göstermeye çalıştığımız fikir ve iddialar yanısıra, son 14 yıllık dönemdeki iktidar ve hükümetlerin tutumlarının da Ortak Pazar üyeliği lehinde görüldüğünü belirtelim. Hatta 1971 ve 1972 yılında başbakanların bu konuda açıklamalarında şu örneğe birkaç defa rastlanmıştır:

«Türkiye Ortak Pazar içersinde hızla gelişecek ve 1995 yılında İtalya'nın bugünkü ekonomik seviyesinde erişmiş olacaktır...»

B. Karşıt Görüşler:

Türkiye'nin Ortak Pazara üyeliğinin memleketimizin yararına olacağına iddia edenlerin görüşleri ise genellikle üç gurup halinde toplanabilir:

Bunlardan birinci grupta olanlara göre Türkiye hiçbir şekilde ve zamanda Ortak Pazara girmemelidir (girmemeliydi). Çünkü Ortak Pazar kapitalist ülkelerin menfaatlerinin korunması için ortaya konulmuş bir organizasyondur, ve sömürgeciliğin kılık değiştirmiş şekildir. Yine bu gruba katabileceğimiz bazı iddialarda kapitalizme çatılmamakla beraber, Türkiyenin sosyo-ekonomik yapısı bakımından Ortak Pazar üyeliğine karşı çıkılmaktadır.

Diğer grupta bulunanlar ise Türkiye'nin ekonomik gelişmesini tamamladıktan sonra Ortak Pazara girmesi gerektiğini ileri sürmekte olup, onlara gere halihazır durumda gerçekleşme yolunda bulunan ortaklığın memleketimizin yararından çok zararına işlemesi kaçınılmaz bir sonuçtur.

Üçüncü gurubu temsil edenler ise gerekli şartlar sağlanarak Ortak Pazara girilmesinden yanadırlar. Şimdi bunları bazı örneklerle görelim:

a) Ortak Pazar Üyeliğinin Karşısında Olan Görüşler:

Bu konuda 1967 Ekiminde²³ yazdığı bir makalede bir iktisatçı ana hatları ile şu hususları belirtiyordu: Türkiye'nin kalkınması için iki problemin çözülmesi gereklidir. Bunlardan birincisi sanayileşmek, ikincisi ise ihracatı özellikle sınaî mamuller ihracatını artırmaktır. Bunlardan sıhhatli bir sanayileşme ancak sınaî tesislerin en ileri teknolojiye göre ve optimal büyüklükte kurulmaları ile gerçekleşebilir. Yazar devamla şu hususları belirtiyor:

«...Türkiye gibi iç pazarı dar olan memleketlerde, sanayileşmenin ihracata da yönelmiş olması ve bu gerçekleşinceye kadar tesislerin tam kapasitelerinin altında çalışmaları riskini göze almak lâzımdır. Bundan şu gerçek ortaya çıkmaktadır ki teknoloji ilerleyip tesislerin optimal hacimleri büyüdükçe sanayileşmenin ihracata bağılılığı da artmaktadır.

«...sadece ithal ikamesi maksadıyla kurulacak olan sınaî tesisler de bu kurala tabidir... ve yabancı sanayi in fiilî olmasa bile, potansiyel rekabetine maruzdur. Bunların, eğer milletlerarası rekabete dayanacak şekilde kurulmamışlarsa, devamlı olarak himaye edilmek suretiyle yaşatılmaları, bilindiği gibi, millî ekonomi için bir yükür, bir kaynak israfıdır.»

Yazara göre ihracatı geliştirme hususu ise en önemli faktör olarak dünya ticaret hacminin devamlı olarak gelişmesine bağılı olup, Türkiye'nin de yeni sanayileşen diğer bir takım ülkeler gibi ihracat şansı bu şarta bağılı bulunmaktadır. Yazar bu iki hususu belirttikten sonra Ortak Pazarın bu alanda etkilerini incelemeye geçiyor: «Ortak Pazarın kurulmasından beri üye memleketlerde görülen en büyük değışme, sınaî işletme birimlerinin büyümeleri olmuştur... küçük işletmeler birleşerek ya da büsbütün piyasadan çekilerek yerlerini büyük işletmelere terketmeğe başlamışlardır.» «...Artık Avrupa'daki işletme büyüklükleri bile bizim için bir ölçü (norm) olma niteliğini kaybetmiş ve sanayileşmemizin çok daha büyük birimlere kurulması zorunluğı ortaya çıkmıştır. Bu ise sanayileşmemizi, yalnız kuruluş bakımından değıl, fakat... ihracata bağılılığını arttırdığı için, işleyişi bakımından da güçleştirmiş bulunmaktadır.

«Ortak Pazarın dünya ticaret hacmi ve rekabet şartları üzerindeki etkisi, çok muhtemel olarak, olumsuz yöndedir. Gerçekten, gerek üye mem-

²³ S. Aren, «İktisadî İlişkiler Değışmeli», *Milliyet*, 12 Ekim 1967.

leketler arasındaki gümrüklerin indirilmesi, gerekse ticarete ilişkin diğer işlemlerde sağlanan kolaylıklar dolayısıyla, üyeler arasındaki ticaretin diğer memleketlerle olan ticaret aleyhine genişlemesi tabiidir. Bu durumda, Ortak Pazar dışından bu memleketlere yapılmakta olan ihracatın artırılması şöyle dursun, eski seviyesinde devam ettirilmesinin bile güçleşmiş olacağı açıktır. Ancak güçlük bundan ibaret de değildir. Ortak Pazar dışındaki rekabet şartları da şiddetlenmiştir. Çünkü, Ortak Pazarın dışında yaptığı ithalatın azalmasına paralel olarak ihracatının da azalması için hiçbir sebep yoktur. Bundan ötürü, Ortak Pazar memleketleri nisbeten daralmış olan dünya pazarlarında eskisi gibi, hatta belki de daha güçlü birer satıcı olarak faaliyet göstermektedirler.

«Böylece, Türkiye'nin de, hem Ortak Pazara hem de Ortak Pazar dışı memleketlere ihracat yapması, özellikle sınaî mamuller satabilmesi daha güçleşmiş bulunmaktadır.»

Ortak Pazarın sanayileşmemiz ve dünya dış ticaretini etkilemesi sonucu ihraç imkânlarımız üzerine olan dolaylı ve dolaysız etkilerini böylece belirten yazar bu duruma çare olarak bazı önerilerde bulunmaktadır: «...Ortak Pazara üye olmak, Türkiye'nin kaderini diğer üyelerin insafına terketmek demektir. Ortak Pazar üyeliğini reddetmek elbette ki, bu toplulukla hiçbir ilişki kurulmasını istememek manasına gelmez. Tersine, mevcut ilişkileri artırmak için, karşılıklı menfaat esasına dayanan, bazı özel anlaşmalar yapmak yararlı olur.»

Bu noktada da yazar, asıl önemli hususun sosyalist ülkelerle olan ticaretimizin geliştirilmesine çalışmak olduğunu belirterek, kalkınma çabası içinde bulunan üçüncü dünya devletleriyle de yine sıkı ilişkiler kurmamız gerektiğini ileri sürmektedir.

Ortak Pazarda Türk sanayiinin rekabet gücünün incelendiği diğer bir makalede de²⁴ diğer bir iktisatçı, anahatları ile şu hususları belirtiyor:

«Türkiye'nin Ortak Pazarda geçiş dönemine girmesini savunanlar, Ortak Pazar ülkeleri ve Türk sanayiinin karşılaştırmalı maliyet durumunu ve maliyetler arasındaki farkın geçiş dönemi süreleri içinde kapatılıp kapatılmıyacağını incelemeksizin «akıllı tedbirler» alınrsa Türk sanayiinin Ortak Pazarda rekabet edebileceğini öne sürmekte, fakat akıllı tedbirlerin ne olduğunu açıklamamaktadırlar...»

²⁴ N. Karacan, «Ortak Pazarda Rekabetimiz Mümkün mü?», *Milliyet*, 12 Kasım 1970

Yazara göre 1992'lerde eğer Ortak Pazar ülkelerine fert başına eşit bir gelir sağlaması hedef olarak alınır, yıllık gelir büyüme haddinin %15-21 arasında artması lâzımdır. Bu ise değil Türkiye, dünyada hiçbir ülkenin yapamayacağı bir iştir ve bundan çıkan sonuç şudur: «Türkiye ile diğer Ortak Pazar ülkeleri arasındaki rekabet olanağı farkı 22 yılda kapanamayacak kadar büyüktür.» Yazar bu iddiasını bazı örneklerle açıklamakta ve daha sonra kendi olanakları ile sanayileşmeyi başarmış Japonya'yı yine bir örnek olarak tetkik etmektedir.

Ortak Pazarın savunucuları tarafından ileri sürülen diğer bazı iddiaları da cevaplandıran yazarın bunlar hakkındaki görüşleri şöyledir:

«...(Nasıl aynı ülke içinde bazı bölgelerin gelişmesi az gelişmiş bölgenin de gelişmesini sağlıyorsa, az gelişmiş bir ülkenin de gelişmiş ülkelerin bulunduğu bir ekonomik topluluğa girmesi bu ülkenin gelişmesini sağlar) denmektedir. Bu iddia kolayca çürütülebilir. Aynı ülke içinde diğer bölgelerin gelişmesi az gelişmiş bölgenin gelişmesi yolunda bir temayül yaratır. (Geniş piyasa tesiri) Fakat ters yönde bir temayül de yaratır. (Sermaye kaçıışı tesiri) Bu ters yönlü iki temayülün net sonucunun bir bölgeyi az gelişmişlikten kurtarmaya yetmediğini bizim doğu, İtalya'nın güney bölgeleri göstermektedir. Çoğu halde, diğer bölgeler gelişirken, az gelişmiş bölgenin de gelişmesi kendiliğinden işleyen bir iktisadî mekanizmanın sonucu değil, bununla birlikte hükümetin bu bölgeyi kalkındırma çabalarının bir sonucu olarak gerçekleşir. Halbuki ekonomik birleşmeler, bünyelerindeki az gelişmiş ülkeyi kalkındırarak bir hükümetten yoksundur. Ayrıca, bir ekonomik birliğe giren az gelişmiş ülke yeni şartlarda daha önceki birikimlerin rekabetiyle karşılaştığı halde, aynı ülke içinde rekabet tedrici olur ve ülkenin zararına olmaz.»

Yazar, ancak Ortak Pazara girilmesi halinde, toplulukta çalışan işçilerimizin geleceğinin garanti altına alınabileceğinin de ileri sürülen başka fikirlerden biri olduğunu belirterek bunu da şu şekilde cevaplandırıyor:

«Türk işçilerinin Ortak Pazar ülkeleri içinde serbest dolaşımının 12 yıl sonraya ertelenmesi, şimdilik elde edilen tek tâvizin işçilerimizin sosyal haklarıyla ilgili olması, geçiş dönemine girilmesiyle Ortak Pazar ülkelerindeki işçilerimizin durumunun düzeleceği iddiasını doğrulamamaktadır. Geçiş dönemine girilmesiyle işçilerimizin durumunun düzeleceği iddiası kabul edilemez; çünkü mesalâ Almanya bugün Yugoslav işçilerini, Kuzey Afrika işçilerini de Türk işçilerinin çalışma şartlarıyla kabul etmektedir.»

Yazar, açıklamalarına Ortak Pazara girelim; girince sanayimiz ya yıkılır, ya kalkınır; fakat kalkınırsa iyi olur, şeklindeki teklif ve temennileriyle durumu bir nevi şans oyunu ile halletmek hevesinde olanlara cevap vererek devam ediyor ve sonuç olarak sanayimizin Ortak Pazarda başarı şansının çok zayıf olduğunu belirtiyor.

Türkiye'nin Ortak Pazara girmesiyle ne kazanıp neler kaybedeceğinin incelendiği bir raporu ise, başlıca ilginç çıkışları yönünden incelemekte fayda vardır.²⁵

Teknisyen kesimince hazırlanan bu rapor 10 bölümden meydana gelmiş olup, ileri sürülen iddia ve fikirleri özetle görelim:

Raporun Giriş ve Tarihi Gelişim adını taşıyan kısımlarında Ortak Pazarın kuruluş amaçları anlatılmakta, Türkiye'nin bu topluluğa üye olması sonucu ne gibi sakıncaların ortaya çıkabileceği tartışılmaktadır.

Raporun üçüncü bölümünde Topluluğun amaçları maddeler halinde belirtilmekte, bunlardan «şahısların, hizmetlerin ve sermayelerin hareket serbestini önleyen engellerin üye devletler arasında kaldırılması» deyimini üzerinde dikkatle durulmakta olup daha ilerki kısımlarda bunun sert eleştirisinin yapılabilmesine zemin hazırlanmaktadır.

Raporun dörtten sekize kadar olan bölümlerinde Ortak Pazarın diğer ülkelerle ilişkileri incelenmekte ve bu ara Türkiye'nin iktisadi ve özellikle sınaî yapısı Ortak Pazar ülkeleriyle karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmadan çıkan sonuç şudur: En büyük sınaî kuruluşlarımız bile aynı alanda çalışan Ortak Pazar ülkelerindeki kuruluşların yanında çok ufak kalmaktadırlar. Bu açıklamaların sonunda «İşçilik-Prodüktivite» başlığı altında yapılan karşılaştırmalarda, tekstil hariç, diğer önemli sanayi dallarında Ortak Pazar ülkelerinde işçi başına prodüktivitenin Türkiyedekine oranla ne kadar yüksek olduğu belirtilmektedir.

İncelemenin sekizinci kısmında Türkiye'nin geçiş dönemine girişi eleştirilmekte, özellikle henüz gelişme döneminde bulunan sanayimizin, tedricen kaldırılacak gümrük tarifeleri sonucu Ortak Pazar sanayiinin rekabetine dayanamıyarak çöküntüye uğrayacağı belirtilmekte ve buna örnek olarak 1838 yılında batılılaşma isteği ile yapılan hatadan söz edilmektedir. Açıklamanın bir bölümü şöyledir:

²⁵ Rapor, Makina Mühendisleri Odası Yayını olup kendi aralarından seçilen beş kişilik bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. *ORTAK PAZAR VE TÜRKİYE*, Ankara, 1970, 19+257 sayfa.

«Türkiye bir asırdan fazla bir zamandan beri sanayileşme gayreti içindedir. 19. asrın başında Türkiye mevcut sanayi tesisleri ile kendi ihtiyacını karşılayabiliyordu. Tanzimattan önce devletin sermaye iştiraki ve teşviki ile birçok sanayi tesisleri kurulmuştu. Ancak bunlar memleketin sanayileşmesini hedef alan nazım bir plan çerçevesinde yapılmadığından gerekli koruyucu tedbirler alınmamıştır.

«1938'de İngiltere ile yapılan ticaret anlaşması ithalât tahdidini kaldırdı. Memlekette mevcut binlerce dokuma tezgâhı ve diğer imalathaneler Avrupa mallarının açık rekabetine maruz bırakıldı. Türkiye bir açık pazar haline gelmiştir. Halbuki bu ticaret anlaşmasının öncülüğünü yapanlar, İngiltere ile ticaretin memleketimiz için faydalı olacağını, ticarî bilgimizin ve tecrübemizin artacağını iddia ediyorlardı. Bu anlaşmayı 1860'da diğerleri takip etti.

«Bu anlaşmalarla birlikte, yerli tesislerin rekabete dayanamayıp tedricen kapandığını görüyoruz. Aynı zamanda dış ticaretimizin de bünyesi değişiyor. İhracatımızın esası mamul maddeler iken, bunlar gittikçe azalıyor ve yerlerini ham maddelere ve ziraî mallara bırakıyor. Bugün halâ devam eden dış ticaret bünyesi teşekkül ediyor.»

Açıklamanın devamında 1927'de çıkarılan Sanayi Teşvik Kanunu ve bunu izleyen çabalarla, tekstil, demir-çelik sanayilerinin kurulabilme imkânının doğduğundan söz edilmekte, özellikle son yıllarda halka dönük anonim şirketler olarak kurulan sanayi tesislerinin büyük rağbet gördüğü, bir bakıma sanayileşmenin halkın desteğini kazanarak halka mal olduğu örneklerle gösterilmektedir. Bu açıklamalardan çıkan sonuç şudur: Türkiye'de sanayi sektöründeki gelişmeler olumlu bir yönde oluşmaktadır.

İncelemenin bu kısmında 22 Temmuz 1970'de üzerinde anlaşılan ve 23 Kasım 1970'de tasdik edilen, geçiş dönemi ile ilgili, katma protokola göre libere edilecek ithal mallarının bellibaşlılarının bir listesi ile ülkemizin geçiş dönemi içersinde, yeterli koruma ve destek tedbirleri alınmayacağı için, dahilde üretimini gerçekleştirmeye hemen hemen hiç imkân bulunmayacağı sınaî mal ve maddelerin listesi verilmektedir. Bu açıklamalardan sonra geçiş dönemi protokolüne konulacak koruma hükümlerinin de Türkiye için fazla bir kıymet ifade etmeyeceği belirtilmekte, bunun nedeni olarak da, halen altı ülke arasındaki milli sanayileri koruyucu nitelikte pek çok teklifleri genellikle reddeden Topluluk Konseyi'nin sert tutumu örneklerle anlatılmaktadır. Ortak Pazar'a girilmesi kabul edildiğinde bugünkü plânlı kalkınma uygulamasından da büyük ölçüde feragat etme-

miz gerekeceği belirtilen açıklamalar yanı sıra, tarımsal ürünlerimize sağlanacak, gümrük indirimli veya indirimsiz ihraç imkânlarının da pek fazla bir kıymet ifade etmediği yine örneklerle belirtilmektedir. Bu kısımda geçiş döneminde işçilerimizin durumu da ele alınmakta şimdilik bir döviz kaynağı olarak görülen işçi ihracının bir yandan ülkede vasıflı işçi sıkıntısına sebep olurken diğer yandan buldukları ülkede doğacak bir ekonomik kriz nedeni ile, memlekete dönmek mecburiyetinde de kalabilecekleri bunun da ne derece büyük bir sosyo-ekonomik problem ortaya koyabileceği belirtilmektedir.

Geçiş döneminde Türkiye'ye yapılacak malî yardımların da eleştirildiği bu kısmın sonunda «Yerleşme Hakkı, Hizmetler» ve diğer hususlara da dokunulmakta olup özellikle Yerleşme Hakkı ile ilgili olarak şu itiraz ileri sürülmektedir:

«...Roma anlaşmasının 52. ve bazı maddeleri Topluluk vatandaşlarına topluluk içinde yerleşme, mülk edinme, şirket kurma,... ticaret yapma hakkını vermekte ve bu hususta vatandaşlık ayırımını yasak etmektedir. Bu şu demektir. Topluluk üyesi ülkelerin vatandaşları Türkiye'ye serbestçe gelecek, istediği işi yapacak, istediği yerde istediği kadar mülk edinecek, şirket kuracaktır... istedikleri kadar sermaye getirebileceklerdir. Avrupa'nın vasıflı insangücü, teknolojik bilgi, ticarî kültür, pazarlama teknikleri ve sermaye sevk ve yönünden Türkiye ile mukayese edilemeyecek derecede güçlü olduğu gözönüne alınırsa, bu şartların Türkiye için ne büyük tehlike arzettiği kolayca anlaşılır. Ortak Pazara girmekle sanayimiz ve iktisadî bünyemiz çökerken, Türkiye'nin tabii kaynakları, bir çok arzisi Avrupalıların mülkiyetine geçecektir... 1926 mübadelesiyle Yunanistan'a göç eden Yunan kolonisi tekrar Anadolu'ya gelip yerleşecektir... Türkiye Avrupalıların dinlenme, tatil yeri ve hammadde deposu haline gelecektir.»

İncelemenin dokuzuncu kısmında ise Ortak Pazarın siyasî yönü ve Türkiye ile ilgili açıklamalar yer almakta ve topluluğun asıl amacının tam bir siyasî birlik olduğu belirtilmektedir. Türkiye'nin böyle bir birliğe katılması sonucu, birlik içersinde zamanla kaybolup gidebileceği, haklı olarak, belirtilmektedir. Bu iddiaya gerekçe olarak diğer Avrupa ülkeleri arasında din, kültür, tarih ve gelenekler bakımından pek çok benzerlikler bulunduğu, buna karşılık Türk toplumunun tarihi mirası, millî kültürü, gelenekleri ve milli ihtiyaçlarının niteliği ile topluluk ülkelerinden çok farklı bir durumda bulunduğu belirtilmektedir. Gerçekler böyle olmakla beraber, zamanın Dışişleri Bakanının topluluğa girmemizin lehindeki tu-

tum ve açıklamalarının da eleştirildiği bu kısımda Türkiye'nin çıkarlarının her zaman yeterince korunmadığı ileri sürülmekte, buna ilginç bir örnek olarak I. Dünya Savaşının yenik Türkiyesinde İstiklâl Savaşının arifesinde «yabancı buyruğu altında medenileşmenin mümkün olabileceğini» iddia ederek Türkiye'nin de böyle bir vesayeti kabul etmesi gerektiğini ileri süren kimselerden ve bu arada meşhur bir kadın edebiyatçımızdan söz edilmektedir. Kitabın dokuzuncu ve en uzun kısmını teşkil eden ve anahatları ile özetlemeğe çalıştığımız açıklamalar şu şekilde son bulmaktadır:

«Bugün Türkiye'nin sanayileşmesine, kalkınmasına inancı olmayanlara Ortak Pazarın henüz gelişme devresinde olan sanayimizi batıracağı iddia ve ispat edildiğinde (Ne yapalım, yaşayan yaşar, yaşamayan batar) demektedirler. Bunlar yarınki büyük güçlü, Türkiye hedefini görmeyen, buna inanmayanlardır.»

İlginç kısımlarını özetle açıklamaya çalıştığımız bu raporun özelliği teknik elemanlar tarafından hazırlanmış olması ve bu kimselerin kuvvetli geçerli delillerle iddialarının haklı olduğunu ispat etmiş olmalarıdır.

b) Ortak Pazar Üyeliğinin Yeterli bir Hazırlıktan Sonra Gerçekleşmesi Yönündeki Görüşler:

Türkiye'nin Ortak Pazarla olan ticari ilişkilerinin incelendiği bir eserde de Topluluğa üyeliğimiz konusu sert bir şekilde eleştirilmektedir.²⁶ «Türkiye'nin AET ile bir ortaklık kurmak için 1959 yılında yaptığı ilk teşebbüsü ekonomik olmaktan çok politik nedenlere dayanmıştır. Türkiye'nin 1957'de kurulmuş olan AET'ye bu kadar acele müracaat edişinin bir sebebi Yunanistan'ın böyle bir teşebbüste bulunması olmakla beraber, bu davranışın nedenlerini daha derinine görebilmek için Türk ekonomisinin o yıllardaki durumunu gözönüne tutmak gereklidir. Bu müracaat hem içte politik atmosferin gerilmeğe başladığı, hem de ekonominin sürüklenmiş olduğu enflasyondan kurtarılmasına çalışıldığı istikrarsız bir devreye rastlamaktadır. AET ile kurulacak bir ortaklığın, hem dikkatli iç politikadan uzaklaştıracağı, hem de getirmesi mümkün bir dış yardımla ekonomi üzerinde maddi ve psikolojik etkileri olacak bir araç olarak yorumlanmış olması çok muhtemeldir.

«Bu iddiayı kuvvetlendirecek en önemli gerçek, Türkiye gibi iktisaden az gelişmiş ve kalkınmaya muhtaç bir ülke dünyanın sayılı sanayi

²⁶ O. Kumbaracıbaşı, *TÜRKİYE'NİN ORTAK PAZAR İLE OLAN DIŞ TİCARETİNİN YAPISAL ANALİZİ*, Ankara, 1970, s. 11-12.

ülkelerinin kurmuş oldukları dev bir iktisadi birleşime sokulurken, hiç değilse bu sorumluluğun gerektirdiği bir araştırma veya genel stratejinin hazırlanmamış olmasıdır. Ancak bu kadar kolay açıklanması mümkün olmayacak olan nokta, böyle bir araştırma ve stratejinin ortaklık anlaşması imzalanıncaya kadar geçen süre içinde de yapılmamış oluşudur. Karar verilirken dayanılacak en önemli dökümanlar, ekonomik bir çalışma ve stratejinin, ortaklık anlaşması imzalanıp yürürlüğe girdikten ve hatta hazırlık döneminin ilk üç yılı geçtikten sonra halâ hazırlanmamış oluşu için ise söylenecek söz bulmak güçtür...

«Ankara Anlaşmasının incelenmesinden AET ile ortaklığı gerekli gösteren üç ekonomik neden görülmektedir. Bunlardan birincisi Türkiye'nin AET ülkeleri ile olan dış ticaretinin toplam dış ticaret içindeki oranının değer olarak ortalama yüzde 35 dolaylarında olmasıdır. İkincisi Geçici Protokolde dört tarımsal ihraç malı için tavizli kontenjanları elde edilmiş olmasıdır. Üçüncüsü ise E.I.B. tarafından ödenecek 175 milyon dolarlık bir proje kredisinin temin edilmesidir. AET'den elde edilen son iki tavizi ortaklığı gerektirici sebep olarak göstermek, ekonomik açıdan ciddi bir davranış olamaz.» Bu noktada yazar birinci nedenden bahsederek topluluğa girilmesi için ileri sürülen bu iddianın ne derece önemli olduğunu ortaya koymak için ortak Pazarla olan dış ticaretimizin analizini yapmaya çalışacağını belirtiyor.

Araştırmanın daha sonraki kısımlarında AET ve Türkiye ekonomilerinin makro analizleri ile Türkiye-AET dış ticaretinin analizini yapan yazar bu incelemelerinin sonunda Ortaklıkla ilgili şu hususları sonuç olarak elde etmiş görünmektedir:²⁷

Türkiye'nin geçiş döneminde tedricen kurulacak gümrük birliğinin getireceği yeni şartlar içinde kalkınmasını planlarda öngörülen şekilde yürütüp yürütemeyeceği hususu detaylı maliyet analizlerinin yapılması sonucu anlaşılabilir.

Sanayi bakımından ise riskler ağır görülüyor. Zira Türkiye henüz sanayileşmemiş bir ülkedir. Bu bakımdan, Ortaklık anlaşmasının öngördüğü, serbest ticaret prensibi tek yönlü işleyecek ve genellikle ithalâta büyük gelişmeler görülecektir. İthalâtın artması ödemeler dengesini bozmakla kalmayacak, bunun bütün milli ekonomi üzerinde zincirleme etkileri olacaktır. «İthalden alınan dolaylı vergilerin azalması da devlet gelirlerini, dolayısıyla kamu yatırımlarını olumsuz yönde etkileyecektir. Türkiye

²⁷ s. 126-127

gibi, özel tasarrufun düşük oluşu nedeniyle, yatırımların büyük kısmının devlet tasarruflarına dayandığı bir ülkede kamu gelirlerinde azalışların kalkınmaya etkisi şüphesiz olumsuz olacaktır.»

«Yatırım malları ithalâtının ucuzlamasının yatırımları teşvik edici bir faktör olarak işleyeceği teorik olarak doğru olmakla beraber, özellikle Türkiye'deki özel teşebbüsün tüccar ve ithalatçı guruplarından meydana geldiği ve Batılı anlamda sanayici teşekküllerin çok az ve zayıf oluşu göz-önünde tutulursa, bu iddianın ancak kamu sektörü için geçerli olabileceği ortaya çıkar...» II. Beş Yıllık Kalkınma Planı yerli sanayiın kurulup, uluslararası rekabet gücüne erişinceye kadar, ithalâtı gümrük vergileri ve kota sistemiyle kısıtlamış olup, bu plan döneminde AET'ye girilmesi neticede plan ilkelerine de zıt düşmektedir.» «...Türkiye AET ilişkilerinin planlı kalkınma hedefleri ile nasıl uyandırulacağını tesbit eden bir strateji mevcut olmadığı ve IBYKP'ı da bu konuyu işlememiş olduğu için, planın son yılı olan 1972 den önce gümrük birliğine girilmesi büyük problemler yaratacaktır.» Yazara göre Ortak Pazara girişte yapılacak işleri şöylece özetlemek mümkündür:

«Üçüncü plan döneminin başlangıcına kadar geçiş dönemine girişin geciktirilmesi hem, gerekli ve bu güne kadar yapılmamış araştırmaların yapılması imkânını verecek, hem de Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanacağı bu dönemde Türkiye'nin AET ile olan ilişkileri ile genel iktisadî politikayı tayin eden plan arasındaki tutarlılığın sağlanması ve bundan böyle bilinçli bir stratejinin izlenmesi gerçekleşecektir.»

Türkiye'nin Ortak Pazarla olan ticaretinin incelenmesine çalışılan bir diğer araştırmada oldukça detaylı analizler yapılmış bulunmaktadır.²⁸ Bir yabancı uzman tarafından yapılmış olan bu araştırmada Türkiye'nin AET ile olan ticari ilişkilerindeki gelişmeler ele alınmış, bunun açıklanması için Topluluğa kabul edilme ve bu pazarda tutunabilme imkânlarını gösterebilecek ticaret ve üretim modelleri üzerinde durulmuş ve bu arada, özellikle en önemli ihracat kalemlerinden 10 maddenin potansiyel satış imkânlarının ne olabileceği hesaplanmaya çalışılmıştır.

Ele alınan 10 madde veya maddeler gurubu şunlardır:

1. Canlı hayvanlar,
2. Taze meyva ve yenilebilir sert kabuklu yemişler,

²⁸ S.S. Goodman (N. Karacan); *TÜRKİYE'NİN ORTAK PAZARDAKİ TİCARET İMKÂN LARI HAKKINDA BİR İNCELEME*, İstanbul, 1969.

3. Kuru meyva,
4. Şeker ve bal,
5. Hayvanlar için yem maddesi,
6. Tütün,
7. Yün ve diğer hayvan türleri,
8. Pamuk,
9. Paslanmaz nitelikteki madenlerin cevher ve konsantresi,
10. Bakır.

Yazarın çeşitli değerler ve istatistikî bilgilere dayanarak yaptığı hesaplardan çıkardığı sonuç şudur:

«...on emtia gurubundan yalnız hayvan yemi, pamuk ve bakır Avrupa İktisadî Birliği ve Yunanistan'daki potansiyel piyasasının büyüklüğü ile Türk arzı, ileride, özellikle Avrupa İktisadî Birliği ile daha yakın bir ortaklığın gerçekleşmesiyle İktisadî İşbirliği ülkelerine yapılan ihracatın artmasını sağlayacak gibidir. Dördüncü bir emtia gurubu olan yün ve diğer hayvan türleri kategorisinde aynı mülâhazalar, Türkiyenin bu guruptaki daha az önemli ihraç maddesi olan yün için geçerlidir...» Yazar bu kısımda Ortak Pazara belirttiği 3-4 kalemlik ihraç guruplarındaki maddelerin satışlarının artmasının mümkün olduğunu belirtiyor. Bununla beraber Yunanistan'ın Ortak Pazarda geçici de olsa, bir üstünlükten yararlanarak artan rekabeti karşısında (muhtemelen bakır hariç) önemini kaybedebileceğini de bir ihtimal olarak ileri sürmektedir. Yazara göre; Ortak Pazara girmemizi savunanların cevaplandırmaları gereken nokta kendisinin ortaya attığı iddialar veya benzeri hususlar hesaba katıldığında «Türkiye'nin daha yakın bir ortaklık kurması sonucunda Birliğe yapacağı ihracatın önemli bir net artış göstereceğini kesinlikle doğrulayıp doğrulamadığıdır.» Yazar daha sonraki açıklamalarında Türkiye'nin ithalatının bünyesine de değinerek, özellikle Ortak Pazarın bu ithalattaki payını tetkik etmektedir: Yazarın bulgularına göre «Türkiye'nin Ortak Pazardan yaptığı ithalat içersinde kimyasal ürünler,» sermaye techizatı ve ham maddelerin önemli bir yeri vardır ve aynı derecede önemli bir nokta da, bu ithal mallarının Topluluk ihracatının büyük bir kısmını teşkil etmesidir. O halde «Altılarla daha yakın bir ortaklık Türkiye ile bu blok arasında mal akımlarının önüne dikilen engeller, az veya çok tedricen kaldırıldıkça, Türkiye'nin Avrupa İktisadî İşbirliğinden yaptığı ithalâtın ister istemez önemli şekilde artmasına yol açacaktır. İthalât ikamesi bugünkünden çok daha şumüllü bile olsa, harici rekabete karşı bunca yıllık himayeden sonra, bu gibi yurtiçi

istihsalin kendi piyasasında rekabete dayanabileceği konusunda hiç bir garanti yoktur.»

Yazar bu şekilde yaptığı açıklamalarını özetle şöyle sonuçlandırmaktadır:

«...Türkiye'nin kısa vadede olduğu gibi, uzun vadede de, Avrupa İktisadi İşbirliği nezdindeki ticaret açığını dünyanın geri kalan kısmıyla ticaretinden sağlayacağı fazlasiyle telafi edilebilir bir seviyede sürdürme şansı azdır. Artan ithalâtın ödemeler bilânçosu üstündeki etkisinin, munzam ithalâtla rekabet halindeki İktisadî Devlet Teşekküllerinin uygulayacağı fiyat politikasıyla hafifletilebileceği kanaatine rağmen vardığımız sonuç değişmez. Çünkü Ortak Pazarın diğer üyeleri müsaade ettiği sürece, bu teşekküllerin zararı sadece diğer Birlik ülkelerinin döviz kaybı anlamını taşır ve böyle bir müsaadenin ilânihaye verilmesi bir yana, Avrupa İktisadî Birliği Tüzüğü böyle bir müsaadenin verilmesini önleyici bir mahiyettedir. Zaten bu şartlar altında İktisadi Devlet Teşekküllerinin devamlı işleyişini sağlamak için gerekli kaynaklar, daha fazla döviz elde etmek için feda edilmesi gerekli kaynaklardan pek farklı olmayacaktır. Meselenin asıl önemli olduğu nokta da budur. Türkiyenin Ortak Pazarla ticaretini dengeli şekilde sürdürmesine imkân verecek kaynaklar buluncaya kadar, Ortak Pazara katılması bir nesilden fazla bir zaman bir hayal olarak kalabilir.»

c) Ortak Pazara Girmeyi Şartlı Olarak Kabul Eden Görüş

Bu görüşte olanlara göre Türkiye'nin Ortak Pazara bazı tedbirler almadan girmesi, özellikle sanayi gelişmemiz ve Topluluk piyasalarında bu alanda rekabet yapabilmek imkânlarımızı ortadan kaldıracaktır. Bu görüşte olan iktisatçı ve sanayicilerin sayısı bir hayli yüksektir. Biz sadece bir örnek olarak memleketimizin en büyük iş adamlarından birisinin bu konudaki fikirlerini görmekle yetiniyoruz:²⁹

«Ortak Pazarda başarılı olmanın şartlarındaki biri ve belki en önemlisi sanayiciye ham ve yardımcı maddelerin dünya piyasası fiyatına verilmesidir. Kömür, kok, demir, çelik, bakır, petrol ve petro kimya ürünleri gibi ana maddeler esasen Devletin elinde veya kontrolündedir. Bu ürünlerin fiyatı dünya piyasasına nazaran iki ve hatta üç misline yükselmekte ve maliyetleri kabarmaktadır. Geçiş döneminde rakip yabancı mamuller

²⁹ Koç, «Şartlar Sağlanmazsa Ortak Pazar Bizi Yıkar», *MİLLİYET*, 18 Aralık 1969, s. 9. (İstanbul Sanayi Odası Dergisi'nden naklen)

tedricen libere edilip gümrük indirimlerinden faydalanırken yerli benzer mamullerin imalinde kullanılmak üzere ithal edilen ana maddelerin fiyatları dünya piyasası fiyatlarına temin edilebilmelidir. Bu ana maddeler mamullerin tabi oldukları ithal rejimine uygun şekilde libere edilip aynı gümrük indirimlerinden yararlanabilmelidir. Dışarda gelecek mamül ile burada mümasili malı yapan sanayiın kullanacağı aynı mamule ait ana ve yardımcı maddeler arasında ithal rejimi yönünden herhangi bir fark olursa, milli sanayimiz böyle haksız bir rekabete dayanamaz.

«Elektrik enerjisi, demir ve deniz yolu nakliyatı gibi amme hizmetleri keza Devletlerin elindedir. Sanayimize bu hizmetler Ortak Pazara kıyasla daha pahalıya sağlanmaktadır. Fiyat ve tarife politikası gözden geçirilerek tedricen Ortak Pazar esaslarına intibak ettirilmelidir.

«Sanayimizin maliyetlerini düşürüp ayakta durabilmenin en mühim meselelerinden birisi ithali zarurî olan ana ve yardımcı maddelerle, işletme malzemesi ve bunların yedek parçalarının günü gününe ve sağlam dövizle temin etmesidir (edilmesidir). İthal zorlukları aşırı stoklar yapılmasına sebep olmakta atıl kapasite bulunmakta, transferler uzamakta ve dolayısıyla döner sermayeye ihtiyacımız Ortak Pazara nazaran daha fazla ve maliyeti de daha yüksektir.

«...Füzuli döviz sarfiyatının önüne geçerek döviz ihtiyacımızı günü gününe temin edemediğimiz takdirde, Türk sanayii bir çıkmaza girer.

«Ortak Pazar memleketlerinin dev sanayii karşısında Türkiye'nin hangi sanayi sektörlerinde dayanabileceğini iyice hesap edip, o sanayi kollarına ehemmiyet vermeliyiz, ve o sahalarda çok kuvvetli olmalıyız. Hükümetin de, sanayileşme politikası ile yeni yatırımların bu sahalara akmasını teşvit etmesi gerekir. Dış rekabetin mühim bir tesiri de gerek özel sektörde, gerek devlet sektörünün bir kısmında fiyatların ve kâr nisbetlerinin bu rekabetle ayarlanmak zorunda kalacağıdır. Bu şartlar altında, dış piyasalardaki dev rakiplere karşı tutunabilmemiz için, hükümetin, sanayicinin ve işçinin elele vererek çalışması ve iş başında kuvvetli sevk ve idareciler yetiştirilmesi şarttır.»

İş adamı, yazısının devamında grev ve lokavt konularına da değinerek yürürlükteki kanunun uygulamada çok vakit kaybına sebep olduğunu belirtmekte ve bununla ilişkin olarak şu açıklamaları yapmaktadır:

«...2-3 senede bir devlet işçi, ve işveren teşkilâtlarının iştiraki ile yapılacak toplantılarda, iş kolları itibariyle işçi ücretleri üzerinde mutabakata

varılmalı, anlaşma müddeti zarfında hayat pahalılığını nazarı dikkate alan bir zammın verilmesini ön gören bir sistem tatbik edilmeli ve randıman düşmeleri önlenmelidir.»

İş adamına göre, Ortak Pazara Türkiye'nin girebilmesi için bu şekilde belirttiği şartların gerçekleştirilmesi gerekli olup bu konuda nihaî olarak şu öneriyi yapmaktadır:

«Bu hususlar hallolunduğu takdirde Türkiye'nin kapalı ekonomiden çıkıp rekabet karşısında sağlam bir bünyeye sahip olabilmesi ve bu memlekette yaşayan insanların kaliteli, ucuz mal almaları ve ihracat yapımları bakımından Geçiş Dönemine girmemiz faydalı olur.»

GENEL DEĞERLENDİRME

Türkiye'nin Ortak Pazara üyeliği konusunda iktisatçı, sanayici ve iş adamlarından bazı kimselerin düşünce ve önerilerinden önemli gördüklerimizi yukarıda göstermeğe çalıştık. Bunlardan Topluluğa katılmanın lehinde olanların başlıca düşünce ve iddialarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

a) Türkiye bir takım tahditler yasaklar, ve gümrük duvarları ile koruyarak sanayileşmesini gerçekleştiremez. Halbuki Ortak Pazara katıldığı takdirde zamanla kalkacak tahditler ve gümrük vergileri nedeniyle sanayileşmesi için gerekli teçhizat ve ham maddeleri kolayca ithal edebilecektir.

b) Himayecilik politikasına son verileceği cihetle, dış rekabet etkisiyle sanayide kalite düzelecek ve maliyetlerde de düşmeler sağlanacaktır.

c) Uluslararası veya bölgelerarası iş bölümü ve ihtisaslaşma gelişeceği için genellikle prodüktivite artacak toplulukta ve Türkiye'de refah seviyesi yükselecektir.

d) Türkiye zengin bir pazarı elden kaçırmamış, rakiplerine kaptırmamış olacaktır.

e) Bunlar gerçekleşmediği takdirde Türkiye 1930 ların yalnızlığı içerisinde bocalayıp duracaktır.

f) Atatürk bize örnek olarak Batıyı göstermiştir. Bu bakımdan Batı ile çok sıkı ilişkiler kurmamız Atatürkün vasiyetini yerine getirmek olacaktır.

Bunların yanısıra ileri sürülen diğer iddiaları da yukarıda tesbit etmeye çalışmıştık. Yalnız onların cevabı topluluğa karşı olanlarca yeterince verilmiş olduğundan (örneğin geri kalmış bölgelerin kalkınması) burada tekrardan ele alınmamıştır. Bu bakımdan biz sadece beş madde halinde gösterdiğimiz yukardaki iddiaları eleştirmekle yetiniyoruz.

Memleketimizin sanayileşmesini açık bir dış rekabet altında gerçekleştireceğini kabul etmek, kanımızca mümkün değildir. Çünkü pek çok sanayi dalları yabancı ülkelerde, ve elbette Ortak Pazarda o derece gelişmiştir ki bunların karşısına koruyucu tedbirlerden yoksun kalarak çıkabilecek sanayi dalı yok gibidir. Kaldı ki ithalâta serbesti tanıyan bir ekonomik sistemde sanayicinin yatırımları, imâl edeceği mamullerin piyasayı işgali sonucu gerçekleşmek imkânını bulamaz. Başka bir deyimle ithal imkânı sınırsız mevcut olursa talep edilen malı sanayici imâl etmeden tüccar ithaleder ve bu muhtemelen daha rahat, kolay ve kârlı bir iştir.

Kaldı ki gümrük duvarları özellikle vergiler sadece gelir amacı ile veya ithalatçıya zorluk çıkarmak için konulmuş değildir. Başta malî ve iktisadi amaçlar olmak üzere çeşitli bakımlardan millî amaçlara hizmet ederler. Bütün bu söylediklerimize eklenecek diğer bir husus ise dövizle ilgilidir. Dikkat edilecek olursa Ortak Pazarın bazı müdafileri gümrük ve benzeri tahditler kalktıktan sonra her ihtiyacımız olan maddenin kolayca yurda ithâl edilebileceğini açıkça veya dolaylı olarak ileri sürmektedirler. Fakat bu denli büyük meblağları ne şekilde ve hangi yolla sağlayabileceğimizi açıklamıyorlar.

Topluluğa üyelik halinde sanayimizin dış rekabet etkisiyle kalite ve maliyet bakımından bünyevi bir gelişme ve iyileşme yapma ihtiyacına gelince. Bu iddia her zaman için geçerli değildir. Kaldı ki sanayimizin kalite ve fiyat bakımından topluluk ülkelerinki ile rekabet edecek seviyeye getirilmesi arzu edildiğine göre bunun çaresi gümrük duvarlarının kaldırılması değildir; bilakis duvarları kaldırmadan önce ıslahatı yapmak, güçlendiğine kanaat getirdikten sonra serbest dış rakebete açılmalarına izin vermektir. Zira, aksi halde rasyonel çalışabilecek pekçok sanayi tesisini fiili veya potansiyel rekabet nedeni ile kurmak imkânından mahrum kalacağız. Burada iyi bilinen fakat sık sık ihmal edilen bir hususu da belirtmekte fayda görüyoruz. Bu da Türkiye'nin sanayileşme ve hem de hızla sanayileşme zorunludur. Kanımızca ilk kuruluş döneminde bir süre için nisbeten yüksek maliyetlere bile çalışsa yine de bazı sanayi tesislerimizi kurmak lâzımdır.³⁰

³⁰ A. Demir, «Sanayileşme ve Yüksek Maliyetler» *TÜRKİYE MÜHENDİSLER VE MİMARLAR TEKNİK REHBERİ*, 1970, T.M.M.O.B. s. 365-367.

Türkiye'nin topluluğa üyeliğinin bölgelerarası işbölümü ve ihtisallaşma açısından savunulması ise pek mümkün değildir. Zira pek çok ön şartların mevcudiyetini gerekli kılan bu teorik iddianın daha önce de belirttiğimiz gibi günümüzde geçersizliği geçerliliğinden daha ağır basmaktadır. Bu konuda burada fazla bir açıklama yapmayı gerekli görmüyoruz. Doğal kaynakların cinsi, miktarı, ulaşım şartları, iktisadi yapı ve istihdam faktörleri gibi hususlar yeterince gözönüne alınarak yapılacak analizlerde belirtilen teorinin pek bir kıymet ifade etmediği açıkça anlaşılabilir.

Üyelik halinde Türkiye'nin zengin bir pazar ele geçireceği ve bu pazarın rakiplerimiz tarafından elimizden alınmasına engel olacağımız hususu ise, gerçekler karşısında pek geçerli ve mantıki bir iddia değildir. Çünkü Türkiye'nin zaten Ortak Pazarla nisbeten büyük çapta bir ticareti vardır. Bu ticaretin geliştirilmesi ise tam üye olmadan da mümkündür. Yeter ki biz istenilen malı istenilen standard ve niteliklerde ve istenilen zamanda ve makul fiyatlarla verebilelim.

Yalnız rakiplerimizin Ortak Pazar üyeliği halinde mallarını bizim ihraç mallarımızın gümrük ödemesine karşılık, indirimlerden yararlanarak satıp piyasayı ele geçirebilecekleri oldukça mantıki bir iddiadır. Bununla beraber bu malların neler olduğunun bilinmesinde de fayda vardır. Zira pek çok mallarda rekabet, arz ve talep gözönüne alındığında pek fazla bir kıymet ifade etmez. Çünkü belli bir malın dış talebi eğer rakip ülkelerin o maldan arzedecekleri miktarın üzerinde ise yine bize de bir talep dilimi kalıyor demektir ve genellikle incir, üzüm gibi bazı mallar dışında, listeye alınabilecek potansiyel rakipli ihraç mallarımız da pek yoktur. Üstelik bu malların tek alıcısı da Ortak Pazar değildir ve gelişen dünya ticareti gözönüne alındığında Türkiye'nin satılamıyacak bir malı da pek yoktur. Bu konuda, haklı olarak, ileri sürülen bir hususu da belirtmekte fayda vardır, O da Ortak Pazara tam üye olmadan da, pek çok örnekleri görüldüğü gibi, ticareti artırmak için özel anlaşmalar yapmak imkânının mevcut olduğudur.

Ortak Pazar'a girilmemesi halinde Türkiye'nin 1930'ların yalnızlığı içersine tekrar düşeceği iddiası ise tam manasiyle tutarsızdır. Zira Ortak Pazar Türkiye için büyük önem taşıyan bir kuruluştur. Fakat herşey de değildir. Kaldı ki az önce de belirttiğimiz gibi topluluğa girmeden ticari ilişkileri daha da geliştirmek normal şekilde mümkündür. Ayrıca 1970'lerin dünyası 1930'ların dünyası değildir ve gelişen şartlar Türkiye ekonomisinin günümüzde 1930'larla mukayese edilemeyecek ölçüde aktivite kazandığını doğrular durumdadır.

Atatürk'ün Batı'yı örnek almak için çaba sarfettiği doğrudur. Yalnız bunu ekstrem bir sınıra kadar götürüp, Türkiyeyi kurulacak bir Avrupa birliğinin, bir bakıma Avrupa Birleşik Devletlerinin, bir eyaleti durumuna kadar götüreceği bir teşebbüsün Atatürk'ün bağımsızlık anlayışıyla tam ters düşeceğini de kabul etmek lazımdır.

Ortak Pazar üyeliğinin tam karşısında olanların fikir ve iddialarının ise başlıcalarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

a) Ortak Pazarın sınai gelişmesi gözönüne alındığında üyelik halinde Türkiye'nin sanayileşmesi mümkün değildir. Ortak Pazar ülkelerinin kendi aralarındaki ticari ilişkilerin gelişmesi diğer ülkelerle olan ticaretin daralmasına sebep olur ve buna ilaveten diğer ülkelere yaptıkları ihracat artarken ithalatlarında ise azalma bile muhtemeldir. Böyle bir durumda Türkiye'nin Ortak Pazar'a mal satma imkânlarının gelişmesi şöyle dursun, topluluğun rekabeti yüzünden diğer ülkelere de mal satamayacaktır.

b) 22 yıllık bir süre sonunda Ortak Pazara tam üye olarak girmemiz ise katiyen gerçekleşmeyecektir. Çünkü iktisadi bakımdan aradaki büyük seviye farkı vardır ve iktisadi gelişmemiz için gerekli yatırımların belirtilen sürede gerçekleştirilmesine imkân olmadığı için böyle iddia da gerçek dışıdır.

c) Gelişmiş ülke veya ülkelerle gelişmemiş bir ülkenin iktisadi entegrasyonunun gelişmemiş ülkenin yararına olacağı, bir başka deyimle, gelişebilme imkânı kazanacağı iddiası doğru değildir. Zira vakıalar bunu doğrulamamaktadır.

d) Ortak Pazar sadece ekonomik değil daha ileri bir aşamada siyasi birliği de öngörmektedir. Topluluğa üye ülkelerin dil, din anane ve kültür bakımından aralarında çok yakın ilişkiler vardır ve bunlar yakınlaştırıcı faktörlerdir. Halbuki Türkiye ile topluluk ülkeleri arasında bu belirtilen faktörler bakımından derin ayrılıklar vardır.

e) Topluluk anlaşması üye ülkeler arasında işgücü ve sermaye hareketlerinde tam bir mobilite kabul ettiği gibi, yerleşme bakımından da bazı ufak istisnalarla yine tam bir serbesti tanımıştır. Bu ise Türkiye'nin doğal kaynaklarının turizm servetlerinin yabancıların eline geçmesine sebep olacaktır. Yerleşme hakkının verilmesi ise Kurtuluş Savaşını kazandıktan sonra Türkiye'den çıkarılan yabancıların tekrar geri dönmelerine imkân sağlar. Bu ise Kurtuluş Savaşının anlam ve ruhuna aykırı düşer.

En önemli noktalarını bu şekilde özetlediğimiz itirazları sırasıyla görelim. Ortak Pazar'a üyeliğin sınai gelişmemizi engelliyeceği görüşü

gerçekçi bir görüştür. Bunun uzun tartışmalarına burada girmeyi lüzumsuz görüyoruz. Yalnız geçmişten bu yana çeşitli ülkelerin uyguladıkları sanayileşme politikalarında daima himayeciliğin ön planâ alındığını ve sımai bakımdan ileri ülkelerle aralarındaki mesafeyi kapatıncaya kadar bu tedbirlerin devam ettirildiğini biliyoruz. Türkiye bile 1930'larda başlayan sanayileşme çabalarında ancak dış rekabetin yıkıcı etkilerinden korunduğu ölçüde bu alanda başarı sağlayabilmiştir.

Ortak Pazarın dünya dış ticaretini olumsuz yönde etkileyebileceği iddiası ise, kanımızca tartışılacak bir konudur. Zira gelişen ülkelerin artan talepleri ve ithalatı ihracatla ödeme çabaları sonucu dünya ticaret hacmi herhalde gelişme yolundadır. Ayrıca, özellikle, Ortak Pazar ülkelerinde gelir artışı nedeni ile ithalatı artıran bir eğilimin (gelir etkisi) mevcudiyetini kabul etmek gereklidir. Bu bakımdan «Topluluk ülkelerinin ihracatı artarken ithalatının azalacağı» iddiası pek tutarlı görülüyor.

Türkiye'nin 22 yıllık bir süre sonunda Topluluk ülkeleriyle aradaki farkı kapatamayacağı iddiası ise verilen donelerden ve Türkiye'de yürütülen iktisat politikası açısından doğrudur. Gerçekten de memleketimizde milli gelirin yılda 15-21 arasında artışı mümkün değildir.

Gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ülkeler arasındaki iktisadi birleşmenin gelişmemiş ülke lehine işlemeyeceği konusunda tartışmak bile yersizdir. Ortadaki canlı örnekler bir yana, Ortaklık anlaşmasının tam rekabet ilkesini kabul etmesi sonucu, kâr amacı ilk plânda tutulacak bir entegrasyonda, yatırımların geri kalmış bölgelere ancak elverişli doğal kaynaklar ve benzeri faktörlerin varlığı nedeniyle ve o da ölçülü olarak, gidebileceğini belirtelim.

Ortak Pazar üyeliğinin siyasi yönü için yapılan itirazları haklı bulmak mümkün değildir. Milli bağımsızlık ve ülke bütünlüğünün korunması bakımından siyasi bir entegrasyona katılmanın hiçbir şekilde savunulması yapılamaz.

İş gücü ve sermayenin engelsiz hareket serbestisi ise iddia edildiği gibi milli ekonomimize büyük bir darbe vuracak niteliktedir. Yabancı sermayenin bugünedek uygulamasından da görüleceği üzere bu sermayeler kârı yüksek alanlara gelmektedir. Bu bakımdan milli ekonomi ve kalkınmamıza olumlu bir katkıda bulunabileceğini kabul etmek imkânsızdır. Kaldı ki iş gücünün mobilitesini de kabul edeceğimiz cihetle yabancı sermayenin yabancı işçileri de birlikte getirmesi mümkündür ve bu bakımdan doğal kaynakları zengin Türkiye'nin en değerli yerlerinin ve büyük

turizm potansiyelinin adeta açık bir pazarda satışı sonucu yabancı sermayenin eline düşeceğini veya etkisi altına gireceğini de kabul etmemiz gerekecektir.

Yerleşme hakkı prensibine itiraz ise, tartışma kabul etmez bir nitelik taşımaktadır.

Geçiş dönemine girişin erken olduğu ve dolayısıyla tam üyeliğe geçiş için şartların da 22 yıldan daha uzun bir sürede ancak gerçekleşebileceğini iddia edenler ise, kanımızca, haksız sayılmazlar. Yalnız bu durumda da Ortaklık Anlaşmasındaki bütün şartların uygulanmasını istememeleri lazımdır. Zira az yukarıda da belirttiğimiz gibi yerleşme hakkı hiçbir şekilde toleransla karşılanamaz.

Sanayimizin Ortak Pazardaki rekabete dayanabilmesi için kullanacağı hammadde ve enerji ile ödeyeceği taşıma ücretlerinin dünyada ve (Ortak Pazarda) cari fiyat seviyelerine dek bir şekilde ayarlanması şartı ise haklı bir istektir. Bununla beraber gerçekleşebilmesi her durumda mümkün değildir. Zira bir enerji maddesinin veya hammaddenin üretiminde yine diğer bir tür enerji ve hammaddeler kullanılmak zorunluğu vardır. Halbuki bunların çoğu irrasyonel işletme metodları yanı sıra jeolojik yapı ve coğrafi bakımdan maliyetleri nisbi olarak artıracak bir nitelik taşırlar. Bunun sonucu ise bazı maddelerin üretim maliyeti yüksektir. Bu bakımdan her hammadde ve enerji maddesinin fiyatının mutlaka dış piyasalardaki maliyetlere eşit seviyeye indirilmesi mümkün olmaz. Özellikle Türkiye'nin genel hatlarıyla haşın bir doğal bünyeye sahip oluşu bazı hammaddelerin nisbeten pahalı olarak elde edilmesine sebep oluyor.

Bununla beraber maliyet eşitliği sağlandıktan sonra geçiş dönemine girmemizi öneren bu görüşte bir gerçek payı bulunduğunu kabul etmek lâzımdır.

ÖZET VE SONUÇ

Yukarıdaki açıklamalarımızla Türkiye'nin Ortak Pazar üyeliği ile ilgili bazı iktisatçı, teknisyen, sanayici ve iş adamlarının fikir ve düşüncelerini anahatlarıyla belirtmeğe çalıştık. Aslında Türkiye'nin Ortak Pazar üyeliği ile ilgili pek çok yayın vardır. Biz bunlardan birkaç kitap ve raporla, genellikle halkoyuna yönelmiş gazete makalelerinden bazı örneklerle yetindik. Bundan amacımız konunun ilgililerle nasıl anlaşıldığı ve kamuoyuna ne şekilde anlatıldığıdır. Kaynakların zaman bakımından seçiminde ise iki dönem ayrımı yapılmıştır: 1960 lardaki yayınlar ve geçiş dönemine

girilmesi sırasında daha ziyade tartışma havasına bürünmüş görünen yayınlar. İncelemede bu yayınlardan Türkiye'nin Ortak Pazara üyeliğinin gerekliliğini savunanlar önce ele alınmıştır. Gerek ilk açıklamalarda genel değerlendirme kısmında bazı açıklamalarla belirtilmeğe çalışıldığı gibi üyelik lehinde olanlarca ileri sürülen görüş ve iddialar genellikle çok iyimser olup memleketimizin kaderinin Ortak Pazara bağlanmasına rıza gösterir bir tutumları vardır. Gerekçeleri ise genellikle fazla tenkide dayanmayan bazı sathi hipoteze ve olaylara dayanmaktadır. Bir başka ifade ile pek gerçekçi değildir.

Üyeliğin tam aleyhinde olanlar ise genellikle geçerli ve makul nedenlere dayanan iddialarda bulunmaktadırlar. Bununla beraber bazı iktisatçıların hipotezleri biraz fazla zorladıkları ve pek de makul olmayan sonuçların doğabileceğini iddia edecek kadar sert çıkışlar yaptıklarını da kabul etmek lâzımdır.³¹ Ortak Pazar üyeliğine karşı olan teknisyenlerin, örnek olarak aldığımız, raporu ise gerçekten sağlam temellere dayanan kuvvetli bir gerekçeler sistemi olarak görünüyor.

Geçiş dönemine erken girildiğini iddia eden görüşler ise, kanımızca bazı öneriler hariç, pek fazla haksız değillerdir. Bununla beraber, gerekli hazırlıklar yapılmış da olsa, Ortak Pazar uzun vadede tam bir siyasi entegrasyonu öngördüğü için konunun bu yönünü ihmal ettikleri cihetle görüşlerini paylaşmak mümkün değildir.

Üyeliğe giriş şartı olarak hammadde, enerji, ulaşım ve diğer üretim inputlarında makul fiyatlar teklif eden görüş ve öneriler ise düşünüş bakımından makul sayılmalıdır. Bununla beraber bu şartın gerçekleşmesi pek kolay değildir.

Kanımızca, Ortak Pazarla ilgili olarak ileri sürülen fikir ve önerilerden ortaya çıkan sonuç şudur. Topluluğa tam üyelik yerine iktisadi ve ticari ilişkileri imkanlar nisbetinde artırıcı ve geliştirici bir politika takip edilmesi. Milli menfaatlerimize en uygun bir yol da budur.³²

³¹ Örneğin Ortak Pazarın Dünya Ticaret hacmini daraltabileceği iddiası.

³² Burada, bir olup bitti olarak (Biz fiilen Ortak Pazar'a üyelik yolundayız. Artık dönülebilir mi?) şeklinde bir itiraz ileri sürenler olacaktır. Fakat, kanımızca bunun da yeni müzakerelerle, (hatta halâ devam eden müzakerelerde tutumumuzu açıkça belli ederek) çözüme bağlanması mümkündür.